

IRODALMI
MŰVÉSZETI
ÉS
HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Paksi Tükör

XV. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM, 2008 MÁJUSA

ÍZELÍTŐ

Újabb Jámbor Pál portré

Paks szülötte, Kossuth La-
jos honvédervosa

Orzovenszky Károly

Flór Ferenc, Kossuth Lajos
honvédervosa

Egy "álmodó és nagyratörő"
város

Paksi zsidó házak (I. rész)

Paksi költők versei:

Kuti Horváth György,

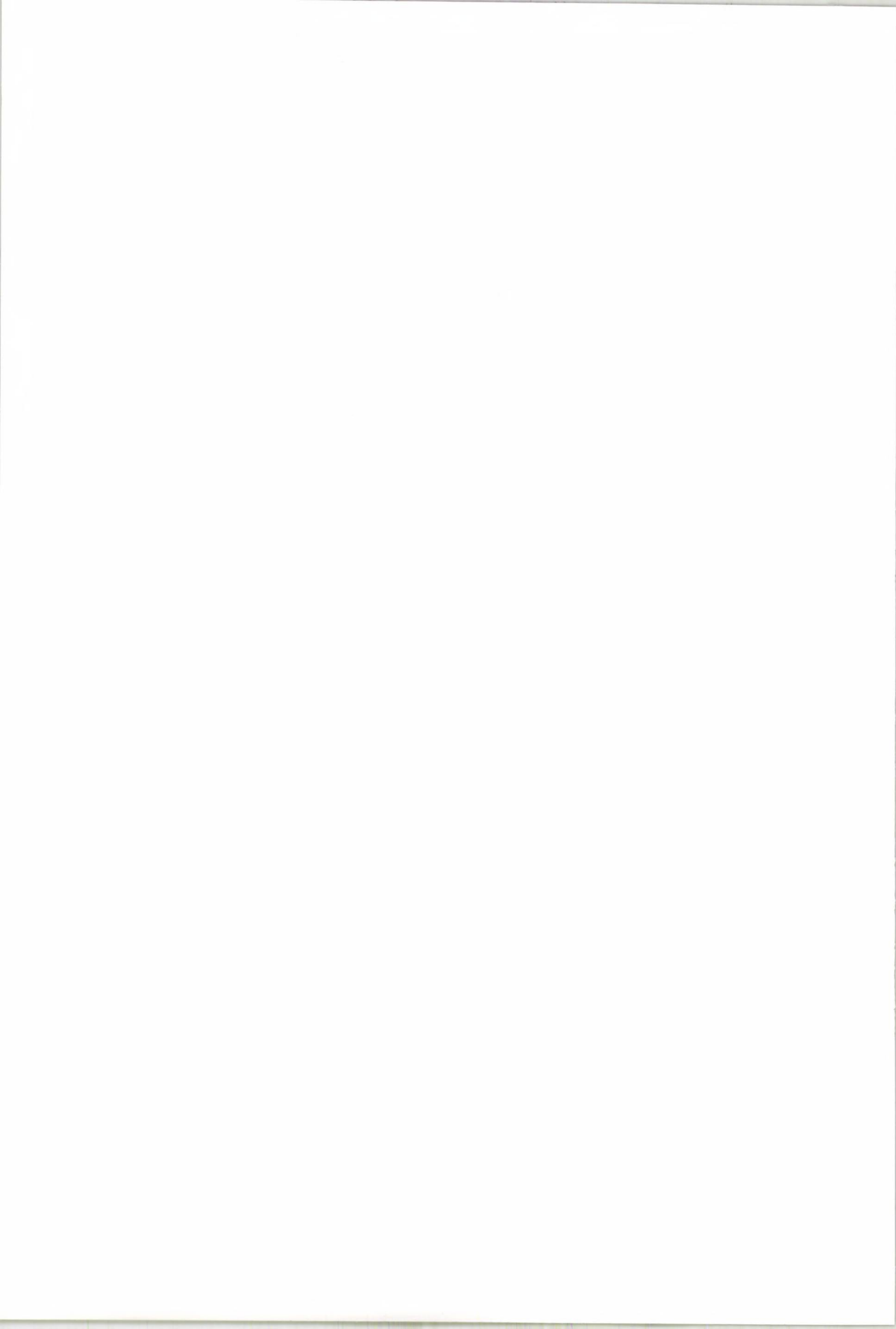
Miszlai Gyula, Oláh Zoltán

Középkori egyetem Pécssett

Lámpák: Ódryné Horváth

Krisztina kiállítása

Újabb Jámbor Pál portré

Jámbor Pál portréi címmel a Paksi Tükörben mutattam be a névadónkról eddig előkerült rajzot, festményt és fotókat (Paksi Tükör, 2002. július, IX. évf. 2. sz. 1-3. p.).

Schutzbach István budaörsi lakos az internet segítségével értesült a paksi Jámbor Pál Társaság működéséről, és április 12-én telefonon keresett meg. Elmondása szerint egy hagyatékból közel félszáz ceruzarajz került hozzá, amelyek az 1872-es országgyűlési képviselőkről készültek. Ezek között szerepel Jámbor Pál portréja, amelyet megvételre ajánl.

A hírnék nagyon megörültem, és jeleztem: a társaság meg kívánja venni a ceruzarajzot. A vételre április 19-én került sor, amikor is Budaörsön felkerestem a tulajdonost és 75 000 Ft-ért átvettem tőle a 30x40-es kartonra rajzolt Jámbor Pál portrét.

A rajzot Marastoni József készítette, és a kor szokásának megfelelően alá is íratta a lerajzolt személlyel a művet. Marastoni Józsefről a következőket írja az Új Magyar Életrajzi Lexikon (Magyar Könyvklub, 2002): „Marastoni József (Velenca, 1834 – Bécs, 1895). Festő, litográfus, Marastoni Jakab festő fia. Az apja által alapított Első Magyar Festészeti Akadémián, majd 1850–53-ban a velencai képzőművész-akadémián tanult festeni. 1853-tól Pesten, apja műhelyében, 1860-tól haláláig Bécsben élt, de a magyar művészeti élettel nem szakadtak meg a kapcsolatai, és a magyar fővárosban is gyakran mutatta be műveit. Eleinte főként portrékat festett, 1860 után könyomatú arcképeket készített. Néhány művét a Magyar Nemzeti Galéria őrzi.

F.m.: Bacchus-allegória (1858, MNG); A budapesti orvosegyetem tanári kara (kőrajz, 1863, MNG); Magyar ősök arcképcsarnoka (kőrajz); János vitéz búcsúja Iluskától (1863, MNG).”

Schutzbach István azt is elmondta, hogy a rajzok Farkas István festőművész családjának tulajdonában voltak, és innen kerültek hozzá. A már idézett életrajzi lexikon a következőket írja:

„Farkas István; 1937-ig Wolfner, 1938 Wolfner-F. (1887. okt. 20. – Auschwitz, 1944. júl.1.). Festő, grafikus, könyvkiadó, szerkesztő. Wolfner József fia, Wolfner Pál író öccse. - Anyja korán meghalt, cezaromániás apja mellett, aki a Singer és Wolfner – utóbb Új Idők – könyvkiadó társtulajdonosa és neves műgyűjtő volt, későbbi életpályáját sokban meghatározó szorongásos gyermekkorban volt része. Művészi hajlamai korán megmutatkoztak, 13 éves korától br. Mednyánszky László foglalkozott vele, aki magával vitte rapszodikus vándorlásaira is. 1906-ban, érettségije után egy nyarat Ferenczy Károly és Réti István mellett Nagybányán töltött, majd Fényes Adolf műtermében alkotott. 1908–09-ben a bp.-i képzőműv. főisk., 1910–11-ben a müncheni Akademia Kern, 1912–14-ben a párizsi Academie La Palette növendéke volt. Párizsban szoros kapcsolatba került a kubista festőkkel, az ott élő magyar képzőművészek közül Szobotka Imrével és Csáky Józseffel kötött barátságot...”

A Jámbor Pál-portrét bekeretezzük, és a Pákolitz István városi könyvtárban állítjuk ki. Készítünk egy másolatot is, amelyet Szabadka város könyvtárának fogunk ajándékozni.

Ismeretlen mester festménye, XIX. szd. második fele
(Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka)

Jámber Pál író, 1870 körül
(Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtára)

Paks szülötte, Kossuth Lajos honvédorvosa.

Orzovenszky Károly

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 160. évfordulójára

Pakson, 1815-ben született Orzovenszky Károly. Elemi iskoláit szülőhelyén végezte. Tekintsük át életútját, az utókor emlékkiállításait.

Aki a múlt emlékeit kutatva jár Balatonfüreden, a Magyar Tenger eme szép településén, Orzovenszky Károly emlékekre bukkanhat. A Gyógy téren, az Állami Kórház főhomlokzatán, a főbejáratnál jobbra fehér emléktáblát talál. A szövege:

„JÓ ORVOS VOLT S JÓ HAZAFI, MERT TUDTA: A SZABADSÁG NÉLKÜL
BÉNA A NÉP S NEM GYÓGYUL A BETEG.” KERESZTURY DEZSŐ 1979.

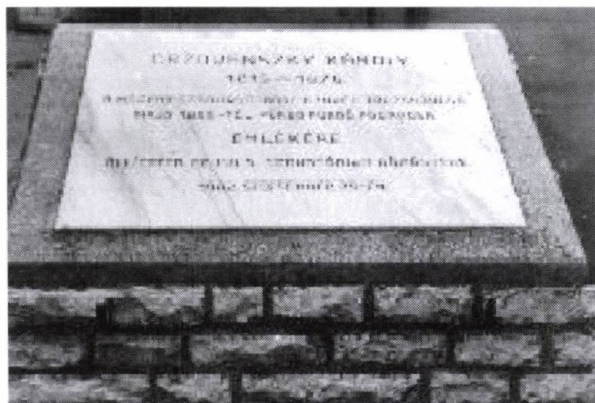
DR. ORZOVENSZKY KAROLY
1815–1876

EMLÉKÉRE, AKI AZ 1848–49. ÉVI SZABADSÁGHARCBAN GÖRGEY ARTÚR
HADTESTÉNÉL ORVOSÖRNAGY VOLT, S EZÉRT FOGSÁGRA ÍTÉLTÉK. 1853-
TÓL BALATONFÜREDEN FÜRDŐ-ORVOSKÉNT MŰKÖDÖTT.
TÖBB ÚJ GYÓGYMÓDOT ELSŐKÉNT VEZETETT BE KÓRHÁZUNKBA.

ÁLLAMI KÓRHÁZ DOLGOZÓI
1982.

Zákonyi Ferenc méltatja az orvost, „aki nemcsak orvosi működésével, hanem szabadságharcos magatartásával is kiérdemelte” az utókor hálóját.

A Szabadság utca 5. szám alatti szanatórium parkjának bejárata előtt alacsony kőposztamensen is elhelyeztek emléktáblát, fehér márványból, szövege:

DR. ORZOVENSZKY KAROLY
1815–1876

A MAGYAR SZABADSÁGHARC HONVÉD TÖRZSORVOSA,
MAJD 1853-TÓL FÜRED FÜRDŐ FŐORVOSA

EMLÉKÉRE

ÁLLÍTOTTA AZ MN 5. SZANATÓRIUM KÖZÖSSÉGE
1982. SZEPTEMBER 29-ÉN

Az utóbbi említett emléktábla felállításának kezdeményezője Szekér Ernő, aki Balatonfüreden a Honismereti Munkabizottság vezetője volt. Idézünk hivatalos leveléből: „A Honismereti Munkabizottság 1982. évi munkaprogramjában javasolja emléktábla felállítását (avatását), amely a gyógyító honvédorvos emlékét lenne hivatott megőrizni, ápolni Füreden. Balatonfüred, 1892. január 6.” Szekér Ernő kedvező válaszokat kapott, újabb leveléből merítünk: „Az emléktábla elhelyezésével kapcsolatban az alábbi javaslataink lennének. Mivel a szanatórium bejárata – annak sajátos kialakítása miatt – márvány emléktábla közvetlen felhelyezésére alkalmatlan, javasoljuk, hogy a bejárati kis-kaputól balra, a gyeptér meghatározott helyén, füredi mészkőből bizonyos magasságú postamens épüljön, amelyre ferde szögben kerülne felhelyezésre a márvány emléktáblalap. Ebben az esetben a tábla jól látható, esztétikus, valamint könnyen hozzáférhető, az épület falát nem károsítaná, így valamennyi célnak megfelelne. Balatonfüred, 1982. március 15.” 1982. szeptember 6-án kelt a Balatonfüredi Városi Intézményirányító Osztály 4305/1982. levele, amelyben az ügyintéző közli: engedélyezik Orzovenszky Károly emléktáblájának felállítását, rögzítik a szöveget, valamint a tábla anyagát (márvány), méretét (40x80 cm) és az elhelyezés területét. Szekér Ernő az Orvosi Hetilapban beszámol az emléktábla-avató ünnepegről. „A hagyományápolás és -teremtés méltó példáját valósítottuk meg 1982. szeptember 27-én Balatonfüreden, az 1848–49-es magyar szabadságharc törzsorvosa, Orzovenszky Károly emlékére márvány táblát avattak” – írja, majd közli, hogy elhangzott a Himnusz, az emléktábla-avató beszéd, ismertették Orzovenszky Károly életét és orvosi pályáját, végül leleplezték az emlékművet. Számos koszorút helyeztek el a „Kossuth Lajos azt izente” című népdal hangjai mellett.

Minden évben, március 15-én a két emlékművet megkoszorúzzák. A síremlékről se feledkezünk meg. Ennek leírását is Szekér Ernő közli az Orvosi Hetilapban. Balatonarácson (jelenleg közigazgatásilag Balatonfüredhez tartozik), a temetőben áll Orzovenszky Károly sírja, a reá vésett szöveg:

**E síremlék
az 1848–49-es magyar szabadságharc
Honvédorvosa,
Dr. ORZOVENSZKY KÁROLY
(1815–1876)
emlékét őrzi, aki 1853-tól fürdőorvos,
majd haláláig mint intézeti főorvos működött
Balatonfüreden**

Balatonfüred illetékeseinek köszönhetően ma már Orzovenszky Károly utca van a városban.

1855-ben a kitűnő politikus, író, történész, ügyvéd, Eötvös Károly „Vörösmarty” címmel közölt írást, részlete: „Jött Vörösmarty. Két követtársa volt mellette 1848/49-ből. Az egyik Molnár Dénes, a másik: Vermes Illés pápai volt képviselő. Ott voltak még Szentgyörgyi-Horváth József, Écsy fürdőigazgató, Orzovenszky, a daliás fürdőorvos és Papp Ferenc, füredi és tóthvázsonyi birtokos, Vörösmartynéval neje után osztályos atyafi.” 1911-ben a Révai Nagy Lexikona Balatonfüred címszó alatt említi a fürdőorvos nevét: K. Orzovensky (sic!). 1948-ban Zétény Győző a magyar szabadságharc honvédorvosait mutatta be. Orzovenszky Károlyról néhány mondatot közöl: „...a Wodianer-kórház rendező főorvosa Pesten 1848. december 21-én felülvizsgálatra küldetik ki. Törzsorvosként működik Görgey táborában; van Than Mórnak egy festménye, mely Görgey vezérkarát örökíti meg, rajta szerepel Orzovenszky törzsorvos is. A szabadságharc alatt megfordul Vácon is. A szabadságharc után az Újépületben van rabságban Balassa Jánossal egyidőben, ugyanakkor van ott, midőn Batthyány miniszterelnök. Orzovenszky Károly orvosdoktor, paksi származású, 1815-ben született, 1840-ben szerzett Pesten oklevelet. Gyakorló orvosként működött Pesten. 1853-tól a bencés főapát kinevezte a

balatonfüredi fürdőtelep főorvosának a nyári időszakra. Irodalmilag is működött, két munkája jelent meg. Meghalt 1876. július 12-én Bright-kórban. Hatvankét esztendő volt.”

1953-ban Gortvay György közli, hogy Balatonfüred „fürdővárosa 1853-tól a korszak legkiválóbb balneológusa, Orzovenszky Károly (1815–1876), aki bevezette a fürdő- és tehénsavókúrát, és általában sokat tett annak érdekében, hogy a fürdő gyógyászati jellege erősebben kidomborodjék”.

1959-ben a balatonfüredi gyógyintézetéről megjelent füzet utal a múltra: „Dr. Orzovenszky Károlyt neveztek ki főorvosnak, akit több előkelőség, s Balassa János, az egyetem nagynevű orvos-tanára ajánlott. Orzovenszkyben képzett orvoshoz jutott a fürdő, új gyógyításmódokat próbált ki és arról ismertetéseket tett közzé.”

1969-ben emlékeztek a balatonfüredi Állami Kórház 20. évére. „A fürdő orvosi ellátása” című fejezetben olvassuk dr. Orzovenszky Károly értékelését.

1973: Zákonyi Ferenc könyvecskét adott ki a balatonfüredi Horváth-ház történetéről, megemlíti: „Orzovenszky Károly dr. fürdőorvos magyar nyelvű könyvében végre az áráktól is tájékoztatást kapunk 1863-ból.”

1974-ben a Balaton monográfiában is szerepel dr. Orzovenszky Károly kinevezése.

1988-ban adták ki Zákonyi Ferenc „Balatonfüred” című kézikönyvét. Előbb a kinevezés körülményéről tájékozódhatunk. Orzovenszky Károly 1853. február 20-tól töltötte be állását. Megtudjuk, hogy mivel a szabadságharcban katonai „bűncselekmény” nem terhelte, az első közkegyelem alkalmával, 1850 júniusában engedték ki. A Balaton partján felfigyelt az iszapra, amellyel a nép már régóta kezelte a gyulladáshoz vezető bőrbetegségeket és reumatikus fájdalmakat. Ajánlotta úszómester beállításával úszóiskola létesítését. Tagja lett az 1855. július 26-án megalakult első fürdőbizottságnak. A szegény betegek kórházát is rendben tartotta. 1863-ban 8, 1864-ben 19 beteget gyógyítottak. Fedett sétány létesítését is javasolta, mert a vízivók számára ez szükséges volna. Szerette volna elérni, hogy 22 óra után csend legyen, ne zenéljenek, a betegek pihenhessenek. A könyvben szerepel Balassa János, az egyetemes orvostudomány, a sebészet egyik legkiemelkedőbb professzorának 1855. január 6-án kelt levele:

„Fürdőről visszatérő betegeimtől nagy meglepetéssel hallom, mily erély és szorgalom fejtetik ki Füreden az ügykezelés minden ágában. Ez idén tettem először kísérletet mellbetegeket a füredi kúrára küldeni. Az eredmény, örömmel kell bevallanom, oly annyira biztató és kielégítő volt, hogy főtisztelendőséged hathatós közbenjárása által létrehozott: savókúra intézete Fürednek véleményem szerint egy gazdag beteg contingensnek nézhet elébe. Dr. Orzovenszky barátom, Fürednek páratlan tevékenységű orvosa tudósított, hogy a jövő szezonra bizton reményelheti a sétatérnek a partig lenyúlását, továbbá a balatoni fürdőbódnak kinyitását, és hogy a méltóságos uradalom ügyes és közméltánylásban részesülő inspectorát terjedelmesebb reformok tekintetéből külföldi fürdőbe utaztatta volt, hogy ezek folytán a földöntérségek létrejötte, a partner bővítése és kényelmesítése stb. reményelhetők rövid időben. Mindez, valamint buzgó örömeimre, úgy hogy teljes meggyőződéseim szerint biztos garantiául szolgál, hogy a természet által páratlanul megáldott Fürednek nagy és fényes jövője van. Én magam is ezidei fürdőszemleim utamból némelyest közlöttem Dr. Orzovenszky barátommal, mit füredi melegfürdőre nézve csekély költséggel tán ezidén lehetne kísérletképp, életbeléptetni. Ezen felül tanácsoltam neki, hogy míg Füred alakulási szakában van és még tapasztalatai nem nyugosznak szélesebb alapon, Füredről ne írjon munkát, hanem inkább az analysis tartalmazó köziratot intézzen csak – mint ez külföldi fürdőorvosok részéről szokás – évenként tavasszal orvos társai számára vázlatosan.”

1991-ben a „Fürdő Hírek” utalása: „115 évvel ezelőtt, 1876. július 12-én halt meg Orzovenszky Károly. Balatonfüred egykori főorvosa, akinek tanácsai alapján jelentékeny átalakításokat végeztek a fürdőhelyen 1865 és 1866 között.”

E sorok írója szívesen emlékezik kedves barátjára, a híres Zákonyi Ferencre, aki 1983. április 6-án kelt levelében, érdeklődésemre válaszolta: „Dr. Orzovenszky sírját – akinek már 2 gyönyörű emléktáblája is van Füreden – nagyon nehezen tudtam megtalálni, csak a látható kevés betű kielemezése útján.”

Dr. Orzovenszky Károly fő műve Pesten 1863-ban 158 oldalon 2 térképpel jelent meg: „Balaton-Füred és gyógyhatása. A helyi viszonyok, a fürdő története, gyógyhatása és a gyógyeljárás ismertetése”.

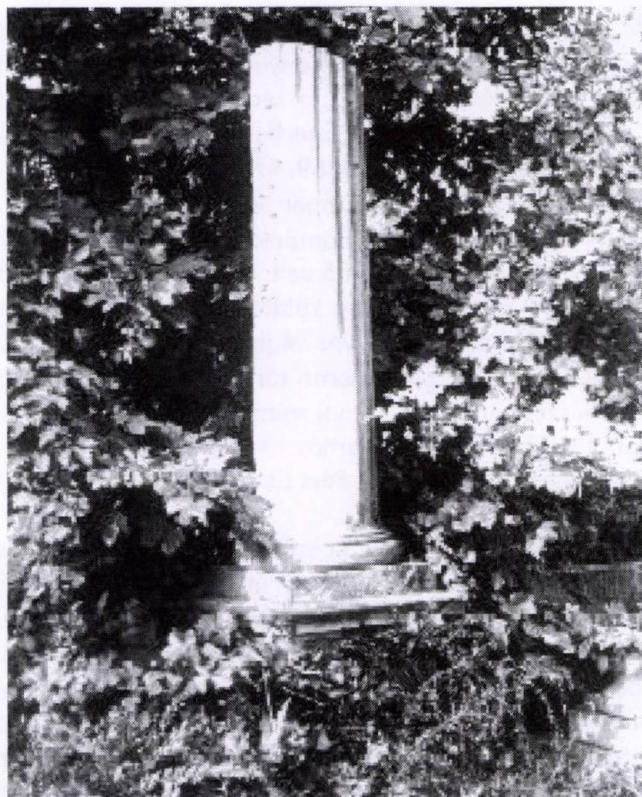
Úgy vélem, hogy a 160. évfordulón dr. Orzovenszky Károly, Paks szülötte, Kossuth Lajos honvédorvosa emlékére is tisztelegnünk kell. Példát ad hazaszeretetből, hivatástudatból.

Paks tisztelt illetékeseit kérem emléktábla elhelyezésére, közterület elnevezésére.

■ Dr. Vértes László

Források:

- Balatonfüred: In: Révai Nagy Lexikona, II. kötet. Budapest, 1911. 484. oldal
 Debrőczy Tibor: A gyógyfürdő és a kórház története. In: A Balatonfüredi Állami Kórház 20 éve, 1949–1969. Budapest, 1969. 7. oldal
 Debrőczy Tibor: A balatonfüredi gyógyfürdő és a kórház. In: Balaton monográfia. Szerkesztette: Tóth K., Panoráma Kiadó, Budapest, 1974.
 Debrőczy Tibor: Állami Gyógyintézet. Balatonfüred, Egészségügyi Felvilágosítási Központ. Budapest, 1959. 9. oldal
 Gortvay György: Az újkor magyar orvosi művelődés és egészségügy története, I. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953. 243. oldal
 Székér Ernő: Emlékezés Orzovenszky Károlyra. Orvosi Hetilap, 1981. 122., 3098.
 Székér Ernő: Emléktábla-avató ünnepség Balatonfüreden. Orvosi Hetilap, 1983. 124., 467.
 Zákonyi Ferenc: A balatonfüredi Horváth-ház története. 1973. 64. oldal
 Zákonyi Ferenc: Adatok Dr. Mangold Henrik életrajzához. Orvosi Hetilap 1979. 120., 1209.
 Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. Veszprém, 1988.
 Zétény Győző: A magyar szabadságharc honvédorvosai. Budapest, 1948. 183. oldal

Balatonfüred, Szabadság u. 5.

Flór Ferenc Kossuth Lajos honvédorvosa

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 160. évfordulójára

“A múlt a jövőnek tüköre.”

Kossuth Lajos

Beregnyi Miklós felelős szerkesztő a Paksi Tükör 2007. évi 14. évfolyama 2. számában jelentette meg Serdülné Benke Éva kitűnő, tanulságos cikkét: „Rekviem egy temetőért” (20–24. oldal). A jeles személyeket említve, az egyik részlet: „Váradolasziban született 1809-ben Flór Ferenc, »a legnagyobb magyar orvos«, ő szervezte meg az 1848-as forradalom katonaeorvosi szolgálatát, majd Pest közegészségügyi szolgálatát.”

Szabadságharcunk 160. évfordulóján tisztelegjünk Flór Ferenc emléke előtt. Előbb idézzünk 140 évvel ezelőtti másodelnöki beszédéből: „Az emberi nemnek – szellemi tekintetben – háromféle magasztos feladata van: először a tudományos igazságoknak földerítése, - másodsor a művészi szépnek - és harmadszor az erkölcsi jónak valószínűsítése. – E három féle nemes cél utáni törekvés képezi alapját a tudományos és erkölcsi haladásnak – az ész és szív műveltségének.” (Forrás: a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1868. augusztus 21-től 29-ig Egerben tartott XIII. Nagygyűlésének történeti vázlatlata és munkálatai. Eger, 1869. 47. oldal.)

Flór Ferenc Várad-Olasziban született 1809. október 10-én. Nagykárolyban és szülővárosában végezte alsóbb tanulmányait. 1833-ban a pesti tudományegyetemen szerzett orvosi diplomát.

Édesapja Flór János gazda, majd kereskedő volt. Mint IV. éves orvosnövendéket, Flór Ferencet az 1831-ben kitört kolerajárvány alatt Kalocsára küldték orvosnak. 1834-ben sebészdoktori és szülésmesteri oklevelet is szerzett. Mint kezdő orvos végiglátogatta Németország és Ausztria legjelesebb orvosi intézeteit. 1834-ben az állatgyógyászati tanszék mellett tanársegéd, majd Stáhlly Ignác-hoz került a gyakorlati sebészet tanszékére, ahol mind a sebészetben, mind a belgyógyászatban továbbképezte magát. 1837-ben a Rókus Kórház tiszteletbeli főorvosává, majd rendes főorvosává nevezik ki. Az 1848-as tisztújítás alkalmával Pest tiszti főorvosává és a Rókus Kórház igazgatójává választották meg.

Az 1848. márciusi események hatására, Kossuth Lajos javaslatára a kormány elrendeli a haza védelmére 10 000 főnyi nemzetőrségnek toborzás útján történő elállítását. E 10 000 főnyi nemzetőrséget a Nemzetőri Tanács 10 zászlóaljba kívánja, őrnagyok vezetése alatt beosztani. A 10 zászlóalj állandó egészségügyi gondozása és a várható sebesültek ellátása orvosokat is igényel. Az ország főorvosa ezen időben Sauer Ignác, akitől a Nemzetőri Tanács kéri, hogy szólítsa föl az orvos-sebészeket, akik az önkéntes honvédseregben alkalmazást nyerni kívánnak, jelentsék magukat. Sauer Ignác azonnal intézkedik, és május 24-én már megjelenik a hírlapokban a hirdetés: „Felszólítás az orvosok- és sebészekhez. A felállítandó önkéntes honvédseregnél 10 főorvosi-, 50 pft havi díj mellett – és harmincz alorvosi állomás – 30 pft havi díjjal – állapítatván meg; felszólítatnak általam, az országos hadi tanács megbízása nyomán, azon – sebész tudorok és sebészek, kik a’ fennvezett állomásokra alkalmazást nyerni óhajtanának, hogy ebbeli bizonyítványaikkal ellátott folya-

modványukat – melyhez eddigi működésükről szóló csatolmányok, oklevelek 's hogy minő nyelvekben jártasok, melléklendők – minél rövidebb idő alatt nálam kézbesítsék.

Pesten, Május 24.-én 1848. Sauer Ignác ország főorvosa"

Ezen felhívásra a honvédsereghez csatlakozott Flór Ferenc is, elhagyva nagy jövedelmű állásait, és október 30-án őrnagy törzsorvosi címet kap a felföldi seregben, ahol nagy eréllyel működik. A lapokban megjelent felhívás egyébként nagy izgalmat váltott ki a császári és királyi seregben szolgáló katonáorvosok közt és a polgári orvosi karban. A polgári orvosok megérzik, hogy az oly sok izgalmat kiváltó, „orvosreform” törekvések és küzdelmek idején nem közömbös az egész magyar polgári orvosi rend sorsára, miképp szervezik meg a honvédorvosi kart, milyen lesz annak erkölcsi és anyagi elhelyeztettsége.

Stáhly Ignác a polgári egészségügy vezetője, egészségügyi osztályfőnök a felhívás megjelenése után pár napra, a pesti orvosi kart a tábori orvosokkal együtt vegyes közgyűlésre hívta össze, hogy megpróbálják a magyar hadi- és polgári egészségügy megszervezésének jövődjét körvonalait kibontani. Stáhly Ignácot tábori főorvosnak nevezik ki 1848. november 1-jétől. Emberfeletti küzdelmeket folytat a napról napra felmerülő újszerű és súlyos problémákkal, a hadihelyzet komorrá alakul, Pest felé haladnak az ellenzék csapatai. Kossuth Lajos december 31-én kénytelen az országgyűlés és a kormány Debrecenbe való átköltözését javasolni. Az országgyűlés, a minisztériumok nagy rendtelenségben, zűrzavarban hagyják el újév napján Pestet. A honvédorvosi szervezet, a honvédorvosi kar nem megy Debrecenbe, Stáhly Ignác még január 2-án is nagy hűséggel intézkedik honvédorvosi ügyekben, előkészítve az utat a honvédorvosi szervezet végső kereteinek kialakítására. E szervező munkát azonban már Flór Ferenc végzi el.

Kossuth Lajos szeme messzire tekint. Nagy tekintélyű, súlyos egyéniséget, tudományos hírnévvel rendelkező orvost akar honvédorvosai élére. A honvédség legnagyobb tekintélyű, legnevesebb orvosa ez időben Flór Ferenc, Pest tiszt főorvosa, a Rókus Kórház igazgatója, az Orvosi Tár egyik szerkesztője és számos tudományos munka szerzője. Kossuth Lajos és Mészáros Lázár hadügyminiszter döntése alapján „Méltányolva tapasztaltságát, tudományát és tárgyavatottságát, Önt a' tárczához tartozó egészségügyi osztály főnökéül 2500 pftnyi évi díjjal ezennel kinevezem. Debreczen, január 22. 1849. Mészáros Lázár." Szerencsésebb és sikeresebb választás nem is lehetett volna. Flór Ferenc fiatal, negyvenéves ember. Fanatikus magyar, a szabadságharc eszméinek önzetlen rajongója: otthagya fényes jövedelmét, nagy társadalmi rangot és megbecsülést jelentő állásait, hogy felcserélje azokat a harctéri élet súlyos fáradalmaival. Rendezett elme, kiegyensúlyozott, ragyogó szervező tehetség és szinte korlátlan munkabírású férfi. Vezetése alatt éri el a szabadságharc hadi egészségügye a fénykorát, a hadi-egészségügyi és honvédorvosi szervezet végső, tisztult, megállapodott formáját. A honvédsereg egészségügyének, honvédorvosi karának a kor színvonalán álló kikristályosodott szerkezete úgyszólván egyedül Flór Ferenc szervező munkájának, fáradhatatlanságának, agilitásának és rendszerességének az eredménye. A lehető legszerencsétlenebb körülmények között veszi át felelősségteljes hivatalát: székhelyéről elmenekült, tehát csökkent tekintélyű kormány és teljes bizonytalan politikai helyzet áll a háttérben. Az örökös mozgásban, átalakulásban lévő sereg rendszerbe nem foglalt orvosi karának élére kerül. Kemény kézzel indítja meg a hadügyi egészségi osztályban a munkát. Munkaidő reggel 8 órától este 6 óráig, rövid ebéd-szünet. Legelső lépésként igyekszik tiszta helyzetet teremteni

- a honvédorvosok létszámát és személyi összetételét illetően,
- a sebészi műszerekkel való ellátottságban,
- a szükséges gyógyszerek, különösen az éter- és a kloroformellátásban.

A gyógyintézetekről 14 naponként rendszeren, kivételes esetben pedig még gyakrabban is jelentés beküldését kéri. Első teendői közé tartozott még, hogy a kinevezések jogát az önállósághoz, függetlenséghez szokott parancsnokok kezéből kivegye, s az az egészségügyi osztályhoz tartozzon.

Tapasztalataiból tudta, hogy az orvosi ügyekhez mit sem értő parancsnokok olyan egyéneket vesznek fel orvosul, kiknek sem oklevelük, sem etikai magatartásuk nem megfelelő, s akiknek a honvédseregben való alkalmazása az orvosi kar tekintélyének rontására alkalmas lehet. A táborig kórházak létesítése, felszerelése, ruházattal, ágyneművel és egyéb szükséges dolgokkal való ellátása,

gyógyszerrel, kötszerrel való felszerelése, valamint orvosi személyzetének kialakítása a hadügyi egészségügyi osztály feladata. Ha tekintetbe vesszük a szabadságharc frontvonalainak állandó változását, a régebben létesített tábori kórházak felszámolását, újak felállítását vagy hogy egy-egy szerencsétlen kimenetelű csata után néha percek alatt kell a tábori kórházat hátrább fekvő helységekre menekíteni – akkor feltétlenül képet alkothatunk arról az izgalmas és sokoldalú tevékenységről, amely a hadügyi egészségügyi, de elsősorban Flór Ferenc vállaira nehezedett a tábori kórházak ellátása körül.

Kossuth Lajos e téren is segítséget nyújt Flór Ferencnek, mert kinevezi a honvédsereg főápolónőjévé hűgát, Meszlényiné Kossuth Zsuzsannát, feladatul adván, hogy „szelíd keblének nemes ösztönét követve, megsérült vitézeink kórodái ápolása iránt mindenekben akképp gondoskodik, mint azt egy anya, testvér és hazánk hű leányától várni lehet”. Kossuth Zsuzsanna nagy lelkesedéssel, sok jóakarattal és szorgalommal fog munkájához. Flór Ferenc munkájában Kossuth Lajosné felhívására segítségére vannak az országban megalakult nőegyletek is, amelyek feladatul tűzik ki a kórházak beteg és sebesült honvédekének segítségét, kötszerrel, tapasszal és fehérneműkkel. A felelősség súlya, az irányítás munkája mégis Flór Ferenc vállaira nehezedik. Miután a kórházak távol esnek Debrecentől, parancsai, rendelkezései míg odaérnek, erejükben sokat veszítenek. Tudja ezt Flór Ferenc is. Így keserű alkalommal írja Kossuth Lajosnak: „Nem élünk olyan percekre, hol mentegetődzéseknek hely adathatnék, én ezt igen is érzem, ámbár fáj a’ lelkemnek, midőn a’ legjobb akarat, legjobb szándék – és merem mondani munkás szorgalom nem elégségesek arra, hogy a’ szent cél megközelíttessék. Engem nem hivatalvagy köt jelen állásomhoz – engemet az ügy fontossága lelkesített ’s hozott Debreczenbe...”

Egységes jelentési űrlapokkal látja el a tábori kórházakat, így bizonyos rendet, összehasonlítható alapot és rendszerességet teremt a tábori kórházak jelentései körül. Siker kíséri Flór Ferencet a honvédsereg gyógyszerellátásnak szervezése körül is. Keresztülviszi, hogy a debreceni, de általában a hazai gyógyszerészek 30%-kal olcsóbban adják a gyógyszert a honvédsereg számára. Később központi gyógyszerraktárt és tábori mozgó gyógyszertárakat alakít. A külföldi piacoktól elzárt Magyarország honvédserege gyógyszerekben nem szűkölködik egy percre sem. A gyógyszerpazarlást azonban igyekszik megfékezni, s kiadja a sereg részére engedélyezhető gyógyszerek jegyzékét.

Feladatához tartozik a honvédsereg újoncainak orvosi ellenőrzése is.

Kossuth Lajos utasításai nyomán megszervezi a rokkantkérdés orvosi vonatkozásait is. Szabályozza a rokkant-felülvizsgálati rendszert. Szatmáron megszervezi a rokkantak házáat. A beteg honvédek fürdőztetésére is kiterjed figyelme. Érintkezésbe lép Paráddal, Nagyváráddal. Paráddal szerződést is köt. Nem feledkezik meg a honvédorvosok utánpótlásáról sem. Pest visszafoglalása után azonnal intézkedik, hogy a már beindított, de félbeszakított 3 hónapos hadorvosi tanfolyam újból megnyitassék. Figyelme kiterjed a szigorló honvédorvosokra is. Szervező munkája alapján megszületik a magyar hadsereg egészségügyi ügyvitelének szabályzata.

Végeredményében tehát a szabadságharc hadi-egészségügye és honvédorvosi szervezete teljes egészében Flór Ferenchez fűződik.

A szabadságharc leverése után a hazafias orvosokat üldözni kezdik. Flór Ferencet másfél évre internálták. Teljes visszavonultságban és elkeseredettségben élt.

Gyula nevű 16 éves fia halála pedig búskomorrá tette. 11 évi visszavonultsága után Pest városa (1861-ben) visszahelyezte előbbi állásába. Életének jelszava volt: „magyarosodva művelődni”. Az első, aki a pesti egyetemen doktorrá avatásakor orvosi tételeit magyarul védelmezte. Ez akkoriban teljesen szokatlan újítás volt, a magyar írók ünnepezték is érte. Magyar ruhában járt halála napjáig. Ő volt az első „magyar doktor”. Állandóan harcolt a magyar nyelvért. Közreműködött a főváros közegészségügyének fellendítésében; a helytartótanácsban közegészségügyi bizottmányt létesített, a Rókus Kórházat modernizálta, ő tervezte meg a budapesti vízvezetékét és a vágóhidat is, a lóvasút bevezetésével pedig közlekedési szabályzatot dolgozott ki.

1871. július 7-én a Kerepesi úton egy sínben megbotlott, a „lóvasuti szekér” elgázolta, elvérzett, 63 éves korában meghalt.

Egy "álmodó és nagyratörő" város pusztulása

Nagyenyed tragikus januárja

1848. március 19-én Torda felől Nagyenyed piacterére gyorskocsi érkezett, hozta a március 15-i események hírért. A kolozsvári Biasini szálloda üzleti leleménye volt a gyorskocsiforgalom beindítása; érkezése mindig eseményszámba ment. Petőfi is gyakran utazott Pestről Kolozsvárra, majd vissza Debrecenbe ezeken a kocsikon, már a kormány odaköltözése után. Az enyedi diákok lázban égtek, a hölgyek felvásárolták az összes szalagot és pántlikát a vár körüli boltokban, és kokárdákat készítettek. Rövidesen megszületett egy népgyűlés terve, a helyszín a várban levő református templom volt. Mihályi Károly, a kollégium nagytiszteletű professzora érces hangon szavalt el az addig még nem hallott verset, hangja egészen a hatalmas templom kupolájáig szárnyalt: „Talpra, magyar, hí a haza...”. A refrént az egybegyűltek a szónokkal együtt harsogták. Később megyegyűlést is tartottak ezen a helyen, lelkesen kimondták ők is Erdély unióját Magyarországgal. Aztán a tanításnak is vége lett, fontosabb feladat várt tanára, diákra, honvédeknek álltak.

Őszre azonban riasztó hírek érkeztek. Balázsfalván szeptember 16-án az összegyűjtött és felüzelt románság kimondta, ami már régen vártott magára, önálló nemzeti voltát. Sajnálatos mellézköngéje azonban az volt, s ennek a tömeg hangot is adott, hogy a többség jogán igényt és kizárólagos jogot formáltak Erdélyre, az őslakos magyarok pusztulhatnak innen. Ezzel a május 15-i balázsfalvi gyűlés szellemétől eltávolodva döntő fordulatot vett az erdélyi románság szerepe a 48-as eseményekben. Májusban ugyanis csak az volt a követelés, hogy az erdélyi rendek ismerjék el nemzeti létüket a magyar-székelyszász mellett, valamint napirendre került az unió és a jobbágyfelszabadítás kérdése. Simion Barnutiu, a májusban Nagyszebenben megal-

kult Nemzeti Komité meghatározó vezetője hangoztatta, hogy a magyar forradalom programja a románok számára fenyegetést jelent, főleg a tervezett unió miatt: „Az unió a magyarok számára az életet, a románok számára halált jelent, a magyarok számára határtalan szabadságot biztosít, a románoknak örök szolgaságot hoz.” Erdély a románok tulajdona, az uniót minden eszközzel meg kell akadályozni. A jobbágyfelszabadítás sem kívánatos, a „román nemzet földjét” nem szabad felosztani. A Kárpát-medencében a magyarság bejövételétől származik minden rossz, jelentette ki Simion Barnutiu. Hívei és követői a Béccsel való összefogást tartották az egyetlen járható útnak, ez egyengette a már akkor felsejlő Nagy-Románia-álmhoz vezető utat. Az őszi balázsfalvi gyűlésen a radikalizálódó románok a horvátokhoz, szerbekhez hasonlóan magyarelles határozatokat hoztak, és számos erőszakos lépést tettek a magyar nemzeti függetlenség ellen. Mit sem számított már ekkor, hogy a korábbi évszázadokban a románokat, szerbeket, horvátokat a magyarság védte az oszmán hódítás és pusztítás ellen. Simion Barnutiu azt mondta ezen a balázsfalvi gyűlésen: „Ne járuljunk a magyar szabadság asztalához, mert azon minden falat mérgezett.” A Román Nemzeti Komité Erdély-szerte tettelegességre tüzelte a tömeget, ennek a következő hónapokra beláthatatlan következményei lettek. A fanatizálás egyik vezéralakja az alig negyvenéves szebeni görögkeleti püspök, Andrei Saguna volt, híveit körlevelekben fegyverkezésre és az osztrákok iránti teljes engedmességre szólította fel. Saguna az osztrák főparancsnokságot tekintette Erdély egyetlen törvényes kormányának. A szavazatok az első perctől elleneztek az uniót, a magyar háromszínű kokárda ellenében fekete-sárga osztrák színekből összeállított kokárdát visel-

tek. Az erdélyi szászoknak se számított ekkor, hogy 1764-ig gyakran a székelyeknél is nagyobb kiváltságokat élveztek, például egyik-másik városukban (Kőhalom, Szászrégen) se román, se magyar nem telepedhetett le. Tragikus ismétlődés, hogy éppen az enyedi véres események után hetven évvel 1919. január 8-án összegyűlnek majd az erdélyi szászok Medgyesen, hogy a mérleg nyelve szerepet önként felvállalva támogassák a gyulafehérvári döntést: Erdély Romániához csatolását. A hamis ígéretekől elvakítva nem tudhatják, hogy se magyar, se szász autonómiáról szó sem lehet, a román hatalom az etnikai alapú autonómiától a mai napig úgy fél, mint ördög a tömjénfüsttől. De ezt a jövőt a legfűrkészebb szem se láthatta előre. Így raboltatott meg az erdélyi magyarság az enyedi rablások és gyilkolások után száz évvel minden eddiginél végzetesebb módon, beláthatatlan következményekkel.

1848. szeptember második felében Jellasics serege Pesthez közeledett. Petőfi hetedik hónapban levő várandós feleségét Pestről elvitte, és biztonságba helyezte Erdődön, Júlia szüleinél. Majd szeptember 30-án a Székelyföld felé vette volna útját, vitte magával „A székelyekhez” című versét, hiszen az utazása célja a toborzás volt a székelyek körében. De nem jutott el az Agyagfalván október 16-án megtartott székely népgyűlésre, helyette Marosszék követe, Berzenczey László olvasta fel a toborzóverset.

Az események nem várt fordulatot vettek. Petőfi ugyanis Nagybányára érkezett először, itt barátja, Teleki Sándor gróf, a hajdani koltói vendéglátója azzal fogadta, hogy Naszódon lázadás tört ki a feltűzött románok körében. 1848 őszétől megmutatkozott, hogy Erdélyben polgárháború lesz. Puchner császári tábornok a bécsi ellenforradalmi események hírére megtagadta az engedelmisséget a magyar kormánynak. Az Erdélyben állomásozó katonaság császárhű parancsnokai pénzt és fegyvereket osztottak ki a románok között. A költő itt, Nagybányán értesült azokról a tragikus eseményekről, melyeket magyarok ellen követek el Erdély-szerte azokban a hetekben. Kisenyeden 140 magyart mészároltak le egy gyűlésük alkalmából, Gerenderesztúron kétszáz magyar nemest, Székelykocsárdon hatvan magyart végeztek ki kegyetlen vandalizmussal. Csak Vízaknán tudta a román

főbíró megakadályozni a magyarok lemészárlását. Petőfi a menekülő birtokosok aggasztó híreinek hatására azonnal visszafordult Erdődre. A hírektől felzaklatott költő ott, Erdődön írta meg az „Élet vagy halál” című versét: „Te rác, te horvát, német tót, oláhság / Mit marjátok mindnyájan a magyart? / Török s tatártól mely titeket védett. / Magyar kezekben villogott a kard. / Megosztottuk ti véletek híven,/ Ha a jó szerencse nekünk jót adott, / A felét átvettük mindig a tehernek, / Mit vállatokra a balsors rakott./ S ez most a hála!...vétkes vakmerénnyel / Reánk uszít a hűtelen király / S mohó étvággal megrohantok minket / Miként a holló a holttestre száll.” Amiről pedig a költő csak Pesten értesül majd október végén, a legborzalmasabb esemény is bekövetkezik, mintegy az enyedi események főpróbája, a Nyugati-Érchegység bányavárosai magyarságának lemészárlása. Petre Dobra tribun (a dákoromán elmélet hatására az egyes területi vezetőket prefektusoknak és tribunusoknak nevezték) azzal az utasítással érkezett Zalatnára, hogy a magyarokat le kell gyilkolni. Az utasítás értelmében senkit se kímélnek, a bányatisztviselőket, a polgári személyeket, nőket, gyermekeket vadállati módon ölik meg.

Száraz György 1979-ben „Ítéletidő” című történelmi drámájában idézi fel ezeket az eseményeket. De mit tudtak Petre Dobra és fanatizált hívei arról, amit ez a kései magyar író sugall a drámájában, vagyis, hogy tulajdon népének árulója az, aki gyűlöletet szít a másik nép ellen.

Soroljuk csak az Alsó-Fehér megyei települések nevét, ne feledjük az áldozatokat! Borosbocsárd, Sárd, Magyarigen, Boroskrakkó, Körösbánya, Topánfalva, Hegyalja, Borbánd, Kis-és Nagyhalom... csak Balászfalva környékén négyszáz áldozat volt 1848 végére.

És az Órhegy alatt megbúvó magyar szigetre, Nagyenyedre milyen sors várt? Nincs arra emberi képzelet, hogy ezt megálmodja!

Az év végére megszületett a magyar nemzeti egység az unió révén, Bem Kossuth megbízására ekkor indult Erdély visszafoglalására, de a francia mintájú nemzetállami megoldás a románoknak és szászoknak nem felelt meg. A felmerülő nemzeti konfliktusokra azonban a magyar forradalomnak mindkét fél számára elfogadható megoldása nem volt.

Enyed a végzetét nem kerülhette el.

A színmagyar iskolavárosnak, Enyednek ekkor körülbelül hatezer lakosa volt, de 1849 január elején a lakosoknak mintegy fele van csak a városban. A férfiak a honvédségnél, főleg Kolozsváron állomásoznak, és értesülvén a magyarokat nap mint nap érő veszedelmekről, válaszcsepásra készülnek a 11. vadászászlóaljban. A környező Hegyaljáról Enyedre, a védettnek hitt városba menekül sok magyar birtokos család, de e családokból is a férfiak Bem vagy Czetz alakulataiban szolgálnak, vagy a nemzetőrségnél. Akinek nincsen befogadó szállásadója, az a kollégium falai között lel menedéket a szokatlannul hideg januárban. Az oktatás szünetel, diák kevés van a városban, még arra sincs segítő kéz, hogy kicsomagolják a külföldről (feltehetően Angliából) érkezett fizikai műszereket. „Íme, így készült a Kollégium, az emelkedő szellem, újabb, magasabb területek meghódítására. De jött az irtózatoss éjjeli megrohanás, és a szellem emelkedő szárnya behelyeztetett a kiomló embervérbe... A fejedelmi kertre jégverés érkezik. 1849. január 8-án leégett utcákkal, feldőlt kollégiumával és közel 1000 vértanújával hozza meg a város, a múzsák álmodó és nagyrotörő városa az erdélyi sors legvéresebb áldozatát” – írja az az Áprily Lajos, aki mintegy tizenhét évig volt enyedi tanár a Bethlen-kollégiumban, aki számtalan versében örökíti meg a város értékteremtő szellemiségét. (Áprily Lajos: Nagyenyed, Protestáns Szemle, 1939. 7. szám)

Így érkezik el a görögkeleti karácsony második napja, január 8. A szeretet ünnepe lenne... Ám a közeli Csombord határában a befagyott Maros jegén Axente Sever tribun szabadcsapatok gyülekeznek, hány ezren, tíz-tizenöt? Ma se tudni. A Maros bal partján Csombordról, Szentkirályról, Bagórról, Magyarlapádról, a jobb parttól Muzsnaházáról, Felenyedről és távolabbról érkezett szürke hordák várnak a jelre, kaszák, kapás-baltás bosszúra, gyilkolásra, harácsra felheccelt emberek. Sokuknak személyes ismerősei élnek Enyeden, dolgoztak náluk, vagy vásárokon találkoztak. Most azonban leszámolásra készülnek, évszázados sérelmeikért ígérték vezetőik a leszámolás lehetőségét. Azt is tudják, hogy katonaság a városban nincs, itt nem harcolni, hanem gyilkolni kell. „Jobbra, a Székelykő mellől, azon a magas gerincen nyargalt le hajszás lovon a hidasi pór, akinek híradására a Maros túl-

só partjáról megindult, a kemény januári jégen átkelt, és a Szentkirály utcán át a gyanútlanul alvó városra tört Axente tribun pusztító tábora.” (Áprily Lajos)

Ki ez az Axente Sever, ki ez az ember? Korábban Ioan Ratiunak hívták (románra lett rá, azaz szerb volna eredetileg?) 1821-ben született a Nagy-Küküllő mentén levő Asszonyfalván, azaz Frauendorfban, a szászok földjén, Medgyestől délnyugatra. Olyan faluban, melyben kisebbségben éltek a románok. Papnak készült, a balászfalvi papneveldeben tanult. 1848 májusában a 27 éves Ioan az első balászfalvi gyűlés után felveszi az Axente Sever nevet. A dákörömán elmélet hatására választ latinus hangzású nevet, a Sever szigorút jelent, neve jelentésével is erősíti az önmagáról alkotott képet. Alvezére Simion Prodan, negyvenéves, a közeli Muzsnaházán pöpa.

A hatalmas fekete tömeg az alvó városra zúdul, az első épület felgyújtása után kezdetét veszi az ablakok és kapuk betörése. A gyilkolást, erőszakot, rablást az áldozatok kétségbeesett sikoltása kíséri. Jó néhányan bemenekültek a minorita rendházba, a katolikus templomba, de egy magyar származású ember, aki a románokhoz csatlakozott, ide is elvezette a támadókat. Belovagolt a templomba, kizavarta a hóra az embereket, és parancsot adott a lemészárlásukra. Szilágyi Farkas, ekkor még kilenc éves kisfiú, később nagyhírű paptanára Enyednek, idős korában (1891-ben) közzéadott emléirataiban bár tudja, de elhallgatja az ilyen árulók nevét, hogy családjuk ne bélyegződjék meg. Szilágyi Farkas ezen a pokoli éjszakán menekülés közben elvesztette testvéreit, édesanyját, maga másokkal együtt az erdőbe menekült, lábujjai elfagytak, idegenek kegyelméből maradt életben. Hetekkel később talált rá édesapja. A pusztítás olyan mértékű volt, hogy a lángokat a 22 km-re levő Mihálcfalva riadt lakói az úgynevezett Zérics tetőről nézték Enyed pusztulását. Enyed égett, az emberek irtózatoss kínok között haltak meg. „Undorító kegyetlenségek kegyetlenségével kiagyalt halálnemeket alkalmazott a magukat Róma nemesei leszármazottainak nevező prefektek és tribunok által vezetett tömeg” – írja Domokos Pál Péter, a moldvai csángók kultúrájának kutatója. „...fegyverrel és láncsákkal kurjong az emberiséget levetkezett, rabló oláhság öldököl és

gyújt. Fut ki-ki amerre lehet szívszakadva, nem tudja az apa, magát, nejét vagy ártatlan gyermekeit ölelve óvja a borzasztó jelenben. Ki az utcán futott, az vagy láncsa vagy fegyver áldozata leve. Futottak az erdő felé mezítláb a roppant hideg dacára... sokan Tordára s más felé is indulva megfagytak, többek között egy tisztas ügyvédné gyermekeire borulva halt meg... Itt egy nyugalmazott császári kapitány agyonverve, s a díszöltönyében az út melletti sánczba kihányva... Itt az enyedi református papot neje s gyermekei között hosszas küzdés közt mészároltak le... A Várszeg utcában, mint többen állítják, a jámbor Török Dánielt elevenen vetik az égő tűzbe. Borzasztó jelenetek mindenfelől... A nőemet vetkeztetik s kergetik, hurcolják a táborba. Szünet nélküli gyilkolás!" – olvassuk egy ismeretlen szemtanú vallomását. Lapozzuk csak fel Cseres Tibor „Vízaknai csaták” című regényét, nem írói fantázia szüleménye, amit a regényben az enyedi pusztításokról olvasunk, hanem minden képzeletet felülmúló valóság. Vagy olvassuk újra Győri Dezső „Viharvirág” című 1961-ben megjelent regényét. De elegendő korabeli dokumentum is rendelkezésre áll, ha ismerni akarjuk e véres napok krónikáját.

A vérengzés január 17-ig tartott, mert a város után folytatódott a hegyek közé menekültekre az embervadászat. Úgy semmisült meg Enyed, akárcsak a második világháború végén Drezda, az erősebb jogán öncélúan végrehajtott szőnyegbombázás nyomán. Elpusztult Erdély Athénja, leégtek templomai, megsemmisült a több mint harmincezernyi könyv a kollégium könyvtárában, pernye lepte be az erdélyi református püspökség levéltárát, de megsemmisült a megyei levéltár is. Égett és pusztult minden. Az erdélyi magyarság páratlan kulturális értékei semmisültek meg. Az emberveszteség iszonyatos volt, ma sem tudni, hogy nyolcszáz vagy ezer ember halt meg Enyeden. És akik a környező erdőkben halálra fagytak vagy erdei vadak martalékaivá váltak, ők hányan lehettek?

Egyed Ákos történész szerint a forradalomban a legnagyobb civil áldozatot Nagyenyed hozta. „Enyed meg van semmisítve, ki van a városok sorából törölve, nincs” – írja a Honvéd 1849. január 25-i száma Kolozsváron. „A város, alig egypár ház kivéve, le vagyon égetve, és a szó teljes értelmében véve általán kiprédáltva,

mi a rablók előtt bármilyen csekély beccsel bírt. Jelenleg halálcsend uralkodik Enyednek utcáin, s egyedül az ártatlanul lemészárolt magyarságon elhízott ebek ugatása szakasztja félbe a borzasztó hallgatást. (...) A civilizációs s a polgári erények bölcsője – fájdalom – nincs többé.” Megállapíthatatlan értékű a rombolás, a kár felmérése lehetetlen, a legyilkolt enyedi polgárok életét se adhatja vissza senki. Egyes számítások szerint (pl. Győrfi Dénes) legalább kétmillió forint a kár, és csak összehasonlításként említen-dő, hogy Kossuth híres beszédében a haza védelmére újoncokon kívül mindössze kétszáz ezer forintot kért az országgyűléstől.

Barabás József, a 11. honvédszászlóalj egyik katonájának korabeli naplójából valók a következő sorok (a már idézett Szilágyi Farkas enyedi paptanár közlése alapján): „Elszomorító látványt nyújtott a kollégium előtti tér. Az épület maga már nem égett, de az ablakai jórészt össze voltak törve, a térre ki voltak szórva tömérdek mennyiségű kéziratok, nagy halmazokban a könyvek. Szerteszét heverték a természettani, természetrajzi eszközök, kitömött emlősök, madarak nagy mennyisége. Ezeken kellett nekünk keresztülgázolnunk.” A kolozsvári Honvéd már idézett száma így folytatja: „A fő iskola jeles pénzgyűjteménye, becses könyvtára, múzeuma, melyeket századokon keresztül a török s a tatár annyiszor bántatlanul hagyott, sőt melyeket még egy Caraffa is megkímélt, a civilizáció gúnyára meg vannak semmisítve.” A könyv- és kéz-irattár darabjait, a korábbi leltár szerint mintegy harminchatezer példányt a martalócok pusztító dühükben a kollégium felső emeleti ablakaiból hányták, dobálták le a piactérre. Vajna Antal, a kollégium neves professzora így emlékezik: „Kiraboltaték archívuma híres numizmatikai kollekciójával, kiraboltaték és leégettetéék ötven-ezerre rúgó könyvtára drága manuscriptumaival, elraboltaték és leraboltaték gazdag múzeuma, valamint Erdélyben páratlan ásványgyűjteménye, elannyira, hogy mindezekből csak emlékek is alig maradtak.” Enyed utcáin a pusztítás után még hetekkel is felbecsülhetetlen értékű püspöki és vármegyei levéltári darabok, könyvek, múzeumi kollekciók darabjai pernyével, sárral, hamuval beszenyezve az utcán heverték.

Az új magyar főkörmánybiztos, Csányi László parancsára már februártól magyar aleggységek,

úgynevezett vadászcsapatok járták a román falvakat, és sokszor véres csetepaték árán próbálták visszaszerezni a magyaroktól elrabolt javakat. Más alegységek január második felében még a környező erdőket járva szedték össze az erdőkben bujkáló, és az eldugott falvakban életben maradt szerencsétlen magyar menekülteket – Egyed Ákos szerint mintegy ezer embert –, akiket aztán Tordára, Kolozsvárra, Bánffyhunyadra szállítottak.

Petőfi január 13-án egy Kossuthhoz írt levelében azt kéri, hogy helyezték át Erdélybe, a Bem vezetése alatt álló seregbe. A január 17-i igenlő válasza a költő azonnal útnak indul, feleségét és párhetes fiát Vörösmartyékra bízta Debrecenben. Aztán Nagyváradon, Feketetón, Csucsán át Kolozsvárra érkezik. Innen rövid pihenő után Szamosújvár, Szászrégen érintésével Marosvásárhelyre. Igyekszik részt venni a Bem által irányított hadi cselekményekben, a vízaknai csatát meg is örökíti versben. A rémtettekről útközben értesül, ezt írja: „Hideg téli reggel mentem át a Királyhágón. Feketetón túl kezdődtek az oláh dúlások nyomdokai, melyek Kolozsvár felől föl egészen Besztercéig tartanak. Kirablott, felgyújtott, félig s néhol egészen lerombolt házak...”.

A történelmi igazsághoz tartozik, hogy több becsületes román mentette, néha élete kockázatásával a menekülőket. Feljegyezték Ion Radut, enyedi kereskedő, Hirteaga zsellér, Ioan Maier tompaházi görög katolikus pap nevét, és volt sok névtelen, irgalmas szívű nő és férfi, akiknek szíve megesett embertársaikon. Szilágyi Farkas említi meg, hogy: „Egy Pajusai Vaszi nevű oláhlapádi tisztességes oláh ember felkereste egyik jó ismerősét, Butyka József iparos polgárt Enyeden, s azt mondta, uram, meneküljetez innen valamerre, mert Axentétől parancsunk van, hogy a várost elpusztítsuk.” Vajon Butyka József hitelt adott-e Vaszi szavainak, elmenekült-e, megmenekült-e? Ezt már nem tudjuk.

De az is az igazsághoz tartozik – Ádám Sándor közlése szerint –, hogy az oláh szekerek száza hurcolták szét a városból a szászok segítségével a magyaroktól elrabolt javakat. Kemény István báró, enyedi földbirtokos Fekete könyvében leírta, hogy a Medgyesről érkezett kocsikon segédkeztek a szászok a románoknak a rablott holmikat elszállítani. Az okok nem képezik ennek az írásnak a tárgyát.

Még ezekben a hetekben Szász Károly, Enyed híres professzorának Debrecenben elmondott beszéde nyomán a képviselők adakoznak az elpusztított város helyreállítására, de az erdélyi nemesi családok is, főleg a Kemény család, a Wesselényiek, de még az ismert angol Erdélyutazó is, John Paget siettek az enyediek megsegítésére.

Ha akkor még nem is, de nem sokkal az összeomlás után, már 1849 őszén az osztrák önkényuralom kormányzata nemzetközi nyomásra szigorú parancsban rendelte el minden elvitt, elrablott, lappangó tárgy visszaadását. A rendeletnek természetesen semmi foganatja nem volt.

Megbüntette-e valaha valaki ezeknek a rémtetteknek a kiöltőit vagy végrehajtóit? Soha, senki. Axente Sever! Vele ugyan mi lett? Ő bizony eléldegélt a közeli Boroskrakkón hatvanholdas birtokán, melyet valószínű, hogy nem a papi fizetéséből vett, és ágyban párnák között halt meg 1906-ban. Őt a sors még azzal sem büntette, mint „főnökét”, Avram lancut, hogy megtébolyodott volna öreg korára. Ellenben több erdélyi városban utcát neveztek el róluk, szülőfalujuk a nevüket viselik, nemzeti hősnek tartják őket. Bizony a világnak ezen a táján a történelem így méri az érdemeket... Mire véljük, hogy a rablók különös előszeretettel vitték magukkal vagy pusztították a rendkívüli értékű vagy annak vélt darabokat, főleg könyveket, okiratokat. Kik adtak erre utasítást, akik fel tudták becsülni ezeket az értékeket? A tribun, Axente Sever, tanult ember, papnak készült, a parancsnok Simion Prodan, maga is pap, a kiöltő Avram lancu ügyvéd volt Marosvásárhelyen, magyarul, latinul tökéletesen beszélt. Értelmiségiek voltak tehát a pusztításra parancsot adók. Ismerték volna Napóleon Talleyrandnak mondott szavait?: „Vedd el a nép múltját, és azt teszel vele, amit akarsz.”

Enyed középpontjában, a vár főbejáratától jobbra, a kollégium oldalszárnyával szemben a falban jelentéktelen kis emléktábla látható, római számokkal felírva a dátum: 1849. január 8. (Alatta nyugszik mintegy hétszáz lemészárolt enyedi polgár, tömegsír ez a javából.) A táblának mindössze ez a felirata, de ez minden görög epigrammánál súlyosabb üzenet. Egy tragikus történelmi esemény krónikája. „A nemzeti kérdés óriási árnyékát még a várfalba illesztett vértanútábla tövében is csak kevesen veszik észre” – írta Áprily Lajos.

A következmények mai napig hatnak, a magyarírtások demográfiai következménye volt, hogy a térségben az etnikai arányok döntő módon megváltoztak, sok falu egyszerűen kihalt. Ma a város lakossága harmincezer, magyar alig négyezer. Vajon tudják-e a többségi helyiek, mire utal a vár falán a szerény római számos felirat?

A kolozsvári Biasini Szálló falára Petőfi ottlétének emlékére 1897. március 15-én a költő emlékét tisztelő kolozsváriak emléktáblát helyeztek el, ezzel a felirattal: „Itt volt szállva Petőfi Sándor és neje 1847. október 21-től 24-ig. Megjelölte a helybeli áll. leányiskola kegyelete.” De a történelem akarataból egy másik tábla is került Petőfié mellé, mely megörökíti az Avram lancuhoz utazó Balcescu emlékét is. Újabban azonban egy román és angol nyelvű tábla is hirdeti a Biasini falán, hogy a „magyar nemesek” 1848-49-ben negyvenezer románt végeztek ki. A Kolozsvári Történeti Intézet kutatója, Gelu Neamtu 1999-ben kiadott könyvében egyenesen genocídiummal vádolja a magyar forradalmat. Ne tudná a tudós történész, honnan származik ez a minden realitást nélkülöző adat?

Ezt a negyvenezeres számot először 1849 decemberében írta le egy Bécsben tartózkodó román küldöttség egyik magas rangú egyházi vezető tagja azzal a céllal, hogy minél nagyobb kárpótlási összeget sajtolhassanak ki a császári kormánytól. Ez az áldozatszám úgy jött ki a jó román kanonok úr számításai szerint, hogy

2400 erdélyi román falut alapul véve megsaccolta, hogy minden faluban a magyarok elpusztítottak körülbelül 10-20 románt, ez Erdély-szerre negyvenezer. Az osztrákok azonban vizsgálatot rendeltek el 1850-ben, a román áldozatok számát tüzetes vizsgálódás után 4366 főben állapították meg. Mindhiába, mert a XXI. század elején a kolozsvári történész átvette a kanonok úr tudománytalan számítását, és akadt polgármester a kincses városban, aki megengedte, sőt elrendelte a hamis adatot közlő tábla elhelyezését éppen a Petőfire emlékező tábla mellé. Az angol utazó, ha elolvassa e tábla szövegét, már egészen természetesnek, sőt jogosnak tartja, hogy Axente Severnek szobra áll Nagyenyeden a róla elnevezett iskola udvarán, hogy Erdélyben szinte a hajdani martalócok útvonalát követve mindenhol az Avram lancu szobrok köszöntik.

De térjünk vissza az 1850-es számításhoz! Néhány évtizeddel később, 1890-ben Gheorghe Baritiu hatezer román polgári lakos haláláról számolt be egy munkájában. A korabeli források pedig a magyar áldozatok számát mintegy 8500 főre becsülik. Ez az adat nem foglalja magában a harc közben elesettek számát.

Akárhogyan is van, az erdélyi polgárháborúért a császári politika a felelős. A legnagyobb veszteséget Erdélyben a szórványmagyarország szenvedte el. Az erdélyi örmények, zsidók, lojálisak voltak ahhoz a földhöz, amely befogadta őket, új otthonuk védelmében a magyarok mellé álltak.

■ *Serdült Benke Éva – Paks*

Források:

- Egyed Ákos: A román történetírás az 1848-as magyar forradalomról és a magyar nemzetiségi kérdéstről. In: Magyar Kisebbség 2001. 1. 19. szám)
- Egyed Ákos: Amnesztia és számonkérés Erdélyben 1849 tavaszán. In: Kisebbségkutatás, 1999. 8. évfolyam 2. szám)
- Nagyenyed felégetése. Ismeretlen visszaemlékező szemtanú vallomása. Dr. Lipcsey Ildikó közlése. In: Erdélyi Magyarság, 1996. április-május-június összevont szám)
- Domonkos László: Apokalipszis, akkor. In: Hítel, 2008. január
- Mikó Imre–Dávid Gyula: Petőfi Erdélyben. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972.

Paksi zsidó házak egykor és most (I. rész)

Tolna megyében a két világháború között Bonyhád után Pakson élt a legnépesebb zsidó közösség, a második világháború után viszont már csak alig pár főt számlált a hitközség, 1956 után pedig megszűnt a paksi zsidó hitélet. Emlékezetükkel, hagyományaikkal, kultúrájukkal azonban szerencsére még ma is találkozhatunk, ha „nyitott” szemmel sétálunk végig Paks belvárosában. Dolgozatomban azt igyekszem bemutatni, mivel foglalkoztak, milyen házakban éltek, milyen szerepük volt a városi életben, és mára mi lett a házukból szülővárosomban, Pakson.

A zsidókról és egyáltalán Paksról az első adatainkra először az 1333. évi pápai tizedjegyzékben találunk rá. Az első zsidó ember, akinek ügyintézőként, adószedőként köze van városunkhoz, Pakshoz, az Ibu-i Jáfesz volt, de róla se lehet biztosan tudni, hogy itt lakott-e. Az ehhez köthető évszám: 1555. Majd Jáfesz Tolnára került, rá 10 évre Kálmán és Ibujamin érkezik Paksra. De az elnyert házbirtokok nem sokáig maradnak a tulajdonukban, kb.: 5 hónapig. Ezután a biztos adatunk már a XVIII. századhoz tartozik. Mikor városunk 1730-ban elnyerte a mezővárosi rangot, sok zsidó telepedett le Pakson. Az első ilyen csoportos bevándorlás 1728–1735 közé tehető. Ennek egyik oka az lehetett, hogy ebben a korban Pakson komposzteszori gazdálkodás folyt, amihez a földesúri haszonvételek voltak szükségesek, ezekhez pedig a zsidók különösen jól értettek.

Az 1735. évi összeírásból kiderül, hogy kik alkották az első paksi zsidó közösséget. A rabbi Dávid Marcus volt. A Daróczy család töltötte be a legfontosabb szerepet a korban a község életében, ugyanis az ő joghatóságuk alatt éltek a zsidók.

1746-an már 36 zsidó háztartást számláltak Pakson.

Megnevezés:	Lélekszám:
A felnőttek száma	64
A gyermekek száma	60
A szolgák + szolgálók	9
Összesen:	133

Az 1778. évi adatok szerint már 70 zsidó család (200–400 fővel) él Pakson. A főfoglalkozásaik elég változatosak voltak: kézműves, pálinkafőző, børszedő, gyapjúfelvásárló, szövetkereskedő, zenész, lakodalmi szórakoztató és bíró.

1783-ban lecsökkent a zsidók száma 330 főre.

A XVIII. század utolsó 2 évtizedében tapasztalhattunk jelentősebb bevándorlást Paksra Morva-, Cseh-, Lengyelországból és a Német Birodalomból, de hazánk más tájairól is érkeztek „sárga csillagosok”. Már 643 zsidó származású embert találunk Pakson 1807-ben. Az 1850-es évek leírásai szerint már megközelítik az 1000 főt a 962 paksi zsidólétszámmal. Az ezt követő pár évtizedről nincs sok adatunk, mert valószínűleg az 1944-es deportálások során elpusztultak. 1880-ban Pakson a legnépesebb a zsidóállomány Tolna megyében, ami 1404 főt jelent. A legnagyobb létszamarány 1890-re tehető, amikor a város 11 803 lakosából 1362 zsidó.

Majd az első világháború idején és utána pár évig megszűnt még a szórványos beköltözés is, sőt egyre többen hagyták el a várost „szerencsét próbálni”. Szenzációnak minősül, ha egy budapesti, de akár egy bajai vagy enyingi lány egy paksi zsidó kereskedőhöz, ügyvédhez megy férjhez.

Mivel a zsidók kezdetektől fogva kereskedelemmel foglalkoztak, így Pakson is jellemző rájuk, hogy minden nap a piacon kínálták áruikat. Ezért költöztek elsősorban a belvárosba, forgalmas utcáskokra vagy a Duna-parti kikötők közelébe.

Mivel a zsidóknak nem volt szükségük nagy udvarra, istállóra, ezért többnyire a Dózsa György utcán, azaz a főutcán telepedtek le.¹ Nem mezőgazdasággal, hanem kereskedelemmel, hitelügyletekkel foglalkoztak többnyire. Az ok egyszerű: a zsidók emancipációja előtt – 1848. júl. 28-ig –

nem folytathattak szinte semmilyen munkát sok országban, így hazánkban sem. Ezután kezdhettek csak el dolgozni a zsidó értelmiségiek. A többségük azért tanult ember, mert csak így tölthettek be fontos posztot. Így lett közülük sok tanító, bankár, és ezért foglalkoztak többnyire hitelügyletekkel. A XVIII. és XIX. században fellendült a közlekedés is, ezért egyre fontosabb szerepet kapott a Dózsa György utca az átmenő forgalom miatt. Ezért is ide telepedtek le a zsidó kereskedők, így kerültek a város központjába.

Ezekre a házakra jellemzők a gyakori átépítések, mert gyakran bővítették a boltok nagyságát. Már a barokk korban elkezdtek építeni ezeket a házakat, de a klasszicizmusban teljesedtek ki igazán. A házak többnyire zárt utcasort képeztek. Körülbelül egy évszázad alatt, 1800–1900 között alakult ki az utcakép. Túlnyomó részt földszintesek voltak a házak. Az út burkolata kockaköves, jó állapotban lévő, ezzel szemben a járda téglaburkolatos, így jóval alulmarad az úttesttel szemben. A csatornázás hiányára utalnak a nyílt árkok, amelyeket gyakran átereszek szakítanak meg. Többek között ez is falusi jelleget ad a városnak. Paks főutcáját jellegzetes vadgesztenye-, kőris- és akácfasor díszítette, mely megadta a város hangulatát. Bár a fasorból egy-két fa itt-ott hiányzott, de ez csak kicsit rontott az összképen. (1. kép)

A fennmaradt adatok alapján a mai 6-os út már akkor, a XVIII–XIX. század között kialakult. A Pécs–Budapest út a városon ment keresztül, ezért épület az útra szinte merőlegesen az Erzsébet Szálló! Az elkerülő út 1950-től a 6-os.

A házak hasonlóságából tudunk következtetni arra, hogy a főutcában élők kereskedelemmel foglalkoztak. Az üzletek nem alkottak zárt sor, hanem hézagosan helyezkedtek el a lakóházakban.

A járdák megépítése is sok időbe telt. Csak 1910 körül sikerült elfogadtatnia Bors József tanítónak a várossal, hogy a főutca mindkét oldalán korszerű, aszfaltburkolattal ellátott járdát hozzanak létre. A főutcai házak, amik zsidó kereskedők tulajdonában álltak, többnyire nem voltak nagyok. (2. kép)

Ennek is megvolt az oka. Nem kellett az udvaron állatokat tartani, azoknak istállókat építeni, mert megvehették a húst, a tejet, volt rá pénzük. Többnyire kereskedelemmel foglalkoztak, saját üzletük volt. Nagyon jellegzetes, L alakúak voltak ezek a házak. Eleinte csak négyszögletesek, de mikor a házat kibővítették a boltjukkal is, akkor még hozzáépítettek egy négyzet alakú kisebb helyiséget. Általában egyből az utcára nyílt a bolt ajtaja, így a kirakatoknak is fontos szerepük volt. A bolt és a ház közötti átjáróajtón csak a család közlekedett. Néha a bolt mellett még egy kapu is található, ha szénát vagy egyéb nagyobb mennyiségű dolgot hoztak a házhoz. A kapu mérete is csak akkora volt, hogy a szekér beférjen rajta, másra nem használták, ahogy az udvart sem. Az udvar azért játszott fontos szerepet, mert gyakran ott helyeztek el egy helyiséget, ami az üzletvezetőknek természetesen raktárként szolgált. Minden esetben a házakhoz tartozott egy nagy vagy akár több úgynevezett tisztaszoba, amibe csak a ritka vendég léphetett be. Ha a szobáknak nagyobb alapterülete volt, az a jobb módra utal. Ugyanez a helyzet a verandával is. A ház végénél keresztben helyezték el a mellék-helyiségeket, erre külön épületet hoztak létre az udvaron. A házhoz tartozott természetesen a laci-konyha is. Jellemző volt a házakra, hogy a szobák között volt egy kis átjáró, így az egymás melletti szobákat összekötötték, talán ez is a kényelmet szolgálta. Egy szűkebb folyosó is húzódott a szobák ajtaja előtt. Általában az utolsó helyen helyezkedett el a kamra, nyilván, mert ott hűvös volt. Így lehetne a zsidó kereskedőházakat jellemezni belülről.⁴

Kívülről is megvoltak a jellegzetességeik. Már említettem, hogy ezek a házak a XVIII–XIX. század között alakultak ki barokk stílusban, de ennek már a XIX. században nyomait se találjuk. Inkább a klasszicizmus jegyeit képviselik, de sokkal inkább az eklektika jellemzi a házak külsejét. Az eklektizmus vagy más néven pluralizmus, historizmus Európában a XIX. század közepén terjedt el. A szó válogatást jelent. Ebben a korban a házak építetői inkább kispolgárok, akik „kulturálatlanabbak”. A társadalom új kifejezőmódot keres. Az elmúlt idők történelmi stílusából válogatnak, de vannak tipikus elemek a különböző típusú épületekben, pl. a kastélyokra a barokk, a palotákra a reneszánsz,

a múzeumokra a görög stílus válik jellemzővé. A kora eklektika lényege az „anyag igazságának” és a kézművességnek a fontossága. A szerkezeti részek lesznek az eklektika által hangsúlyozva. Az eklektikára is jellemző a túldíszítettség, de mégsem tűnik annyira giccsesnek, mint a barokk épületek. Általában lapos tetejű házak voltak ezek, de ha volt is kiemelkedő tetejük, az se jelentős, többnyire háromszög alakú. A konzolos, kockahatást keltő főpárkány nagyon tipikus az eklektika irányzatában. Az armírozás, azaz az épületek falazott sarkainak megerősítése – ami kváderkövekkel történik – gyakori technika volt ezeknél az épületeknél, így a paksi zsidók házáinál is. Ezeken az eklektikus építményeken lejjebb haladva megfigyelhetjük a bélietivék sokaságát, amivel a kapu vagy az ablakok nagyságát hangsúlyozták. Az ablakokra jellemző volt az íves oromzatos és a szemöldökpárkányos stílus. Jellemző a sok ablak, főleg a jelentősebb épületekre, elsősorban nem a lakóházakra. De az ablakokat az aedikulás keretezés is jellemezte, ezeken is megtalálható a timpanon. Ez a díszítési forma a kapuk feletti oromzatra is jellemző, bár ez már a késő eklektika jellegzetessége.

Paks egyik legjellegzetesebb zsidó épülete a zsinagóga. A zsinagógát a következőképpen lehetne definiálni: „A zsidók imaháza. A középkorban kisméretű teremtemplom. Belsejében gyakran empora (karzat) a nők elkülönítésére. Berendezéséhez tartozik a felolvasópult és egy kiemelt helyen a Tóra-szekrény.

A biblia-felolvasóhely (Bima) középen vagy a tér bejárati falánál van (Almemor). A hívők arccal a bejárat felé helyezkednek el, ami Jeruzsálem felé mutat. A XIX. és XX. századi zsinagógák tekintélyes méretűek, többnyire már eklektikus stílusban épültek.”*1

Most pedig kicsit részletesebben – amennyire a rendelkezésemre álló források engedik – szeretném bemutatni a házakat a két világháború közötti állapotukban (1918–1945). Nézegetve a képeket, vannak házak, amelyekről egyből meg lehet állapítani azt, hogy ma hol találhatóak. Viszont vannak olyan jelentős változások a házak történetében, amikor a képzelőerőmet is kevésnek érzem, hogy elhelyezzem a mai környezetében. Ha az Erzsébet Szállótól (3. kép) haladunk a mai Spar üzletig, akkor az első főutcai zsidó épület még a Templom tér területére esik.

*1 Magyar Műemléki ABC, 217. oldal

A házról nem nagyon maradtak fent képek, csak az egyik oldalról, de a fák annak nagy részét is eltakarják. A sok négyszögletes ablak inkább a kora eklektikára utal. Háromszög alakú teteje volt, nagyobb ajtónyílásai egyértelművé teszik, hogy a ház elülső része boltként funkcionált. A kép, azaz a levelezőlap 1930 körüli időből maradt fenn. A mellette lévő 2 ház hasonlóan nézett ki, minden bizonnyal építtetésük között nem telt el sok idő. Ezt az is bizonyítja, hogy a falak összeérnek. A kép nem enged arra következtetni, hogy a házhoz udvar is tartozna, de ez nem jelenti azt, hogy nem is volt. Sajnos a térkép sem ad választ a kérdésre. A következő házban Steiner Gyula, mellette a Spitzer testvérek laktak. Fűszeresek voltak, de Spitzer Ármin italboltot is üzemeltetett, ami szintén ehhez a házsorhoz tartozott.

Az első páratlan oldal lévő ház Rubinstein Mór bőrkereskedő kezében volt.

Ezzel szemben, a túloldalon, az első páros oldalon lévő épületek közül a plébániát kell megemlíteni. Az épület párhuzamos hossz tengelyű az utcával. Stílusára a barokk klasszicizmus jellemző. Szabadon álló épület, nem alkot sorházat. „Az udvar felé szép toszkán oszlopos tornáca 6 oszlopos és mellvédes, melyet utólag üvegeztek be. 1746-ban épült, de az eredeti 1777-ben és 1805-ben leégett. Utoljára 1894-ben végeztek rajta átalakításokat, ekkor üvegezték be a tornácot is.”^{*2}

Az új plébániára már mások lesznek jellemzőek, az 1930-as évek stílusát képviseli.

A másik oldalra visszatekintve egy országszerte is ritka szép építészeti példát pillanthatunk meg: ez a bazársor (5. kép), ami 1876 körül épült. Jellegzetes lapos tetejű épület, homlokzatának stílusa korai romantikus.

Oldalt 2-2 ablak és 11 boltnyílás található. Az ajtónyílások között dór fejezetű páros pillérek, míg a széleken egyes falpilléreket találhatunk. Ezeknek a feladata az, hogy megtartsák az apró állókonzol-soros háromtagú főpárkányt. „A főpárkány fölött lévő alacsony attikát a régi barokk templomból származó három szobor és egy feszület díszíti. Az egész üzletsor ízléses, a XIX. század közepe tartózkodó bolti kiképzésnek egyedülálló példája Pakson.”^{*3} A három festett barokk szobor Szent Vendelt, Szent Flóriánt és Nepomuki Szent Jánost ábrázolja.

Nem tudni, kinek a tulajdonát képezték, csak annyi biztos, hogy nem lakták ezeket, kizárólag boltokként működtek. Tény azonban az, hogy a fasorok mellett ez az „üzletlánc” is megadta a város hangulatát, fontos szerepet töltött be a város életében. A másik oldal következő épülete Fischel Miklós mészárosként dolgozó zsidó ember kezében volt. Az ő háza is L alakú, ami azt jelenti, hogy a házhoz tartozott az üzlete. Az építményhez szokatlanul nagy udvar tartozik, annak ellenére, hogy forgalmas helyen van, a fák miatt mégis kicsit el van rejtve.

*2 Paks monográfiája, 213. oldal

*3 Paks monográfiája, 231. oldal

A következő 4 házat még ide kell sorolnom, nemcsak azért, mert összetartoznak, hanem azért is, mert nagyon hasonló felépítésűek (6. kép). Nincs bennük meg az L alak, ami meglepő, mert többnyire kerekedők használták. A négy háztulajdonos neve és foglalkozása: Revicz Ármin rőfös = méterárubolt-vezető, aki családtagjával Revicz I.-vel, cipőkereskedővel vezetett közösen üzletet. Mellettük a Steiner testvérek fűszeresként dolgoztak. A következő házban dr. Pártos Gyula nevű ügyvéd lakott. Az ő esetében

érthető, hogy miért nem lett kibővíve a ház, hisz saját házában fogadhatta ügyfeleit, ahhoz nem kellett még egy helyiséget kialakítani. Ha jól be tudtam azonosítani a levelezőlapon az utoljára említett házat, aminek egyik oldala már a Duna utcához tartozik, akkor jó állapotban lévő házról van szó. Világos színű ház több ablakkal, felette timpanon. Az épület közepén ajtót nyitottak a vásárlóknak, ami felett egy cégtábla áll. Az armírozás ezen a házon is megfigyelhető. Az előtte említett házakon a külső jegyek szinte megegyeznek, azt a feltűnő jelenséget leszámítva, hogy ez a ház méreteiben nagyobb. Valószínű e mögött az áll, hogy ügyvéd a tulajdonos, és több pénzből építhette a házat.

Üdvözlét Paksról

Szer

A másik oldalra visszatérve a Kossuth Lajos utca bal oldalán áll az özv. Weiszné tulajdonában lévő épület. Ő is kereskedőként dolgozott. Magas tetejű, nagy háza volt. Nem alakult ki az L alak, sokkal inkább patkó alakúnak tűnik. Sajnos a képen a fák miatt nem látszik jól a ház, de sejteni lehet, hogy nem üt el a többitől. Kapubejárat látható és az ablakok szintén nagyoknak tűnnek. Az emelleti háznak az elülső falai már jól láthatóak. Stern László ruhásbolt-tulajdonos lakott itt. Tipikus zsidó ház nemcsak kívülről, de az alaprajza alapján is. A „külsőjét” illetően az eklektikát képviseli. Kissé romantikus „hepehupás” tetejével, az ablakok feletti hullámzó timpanonnal. A város központjába abszolút beleillő ház. Kisebb méretű udvar is tartozik hozzá. A bolt hozzáillesztése a házhoz szintén megfigyelhető. Az utcára nyíló ajtóból egyértelművé válik, hogy üzletként működik a ház egyik helyisége. Világos színű fala előtt húzódik a fasor, mely hangulatossá teszi az utca képét.

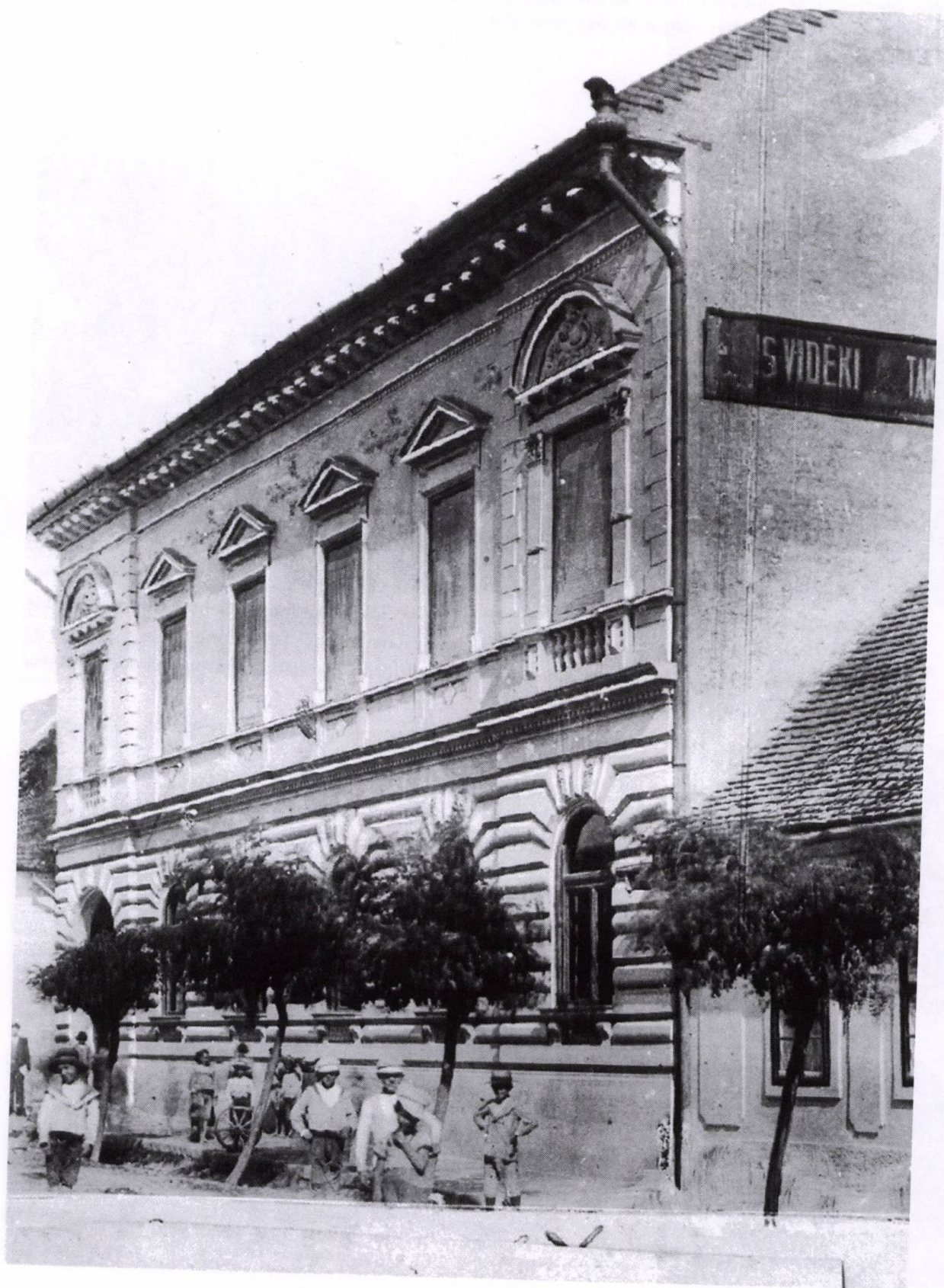
A Vörösmarty utcáig áttekintve, a házak hasonlóak. A következő ház egy kicsit mégis kilóg a sorból, mert ez egy bankár tulajdonában volt, neki nem kellett kiépítenie egy üzlethelyiséget, mivel nem a házában dolgozott. A zsidók szellemi képességét és a fejlődésre gyakorolt hatásukat bizonyítja az is, hogy sokuk foglalkozott szellemi munkával. Így végképp megválaszolatlan a kérdés, miért pont a zsidókkal történt meg a holokauszt. A mellette lévő házakon abszolút felfedezhetőek az eklektika sajátosságai. Felül kerekített, ún. íves oromzatos ablakok jellemzőek a házakra. Azok alatt könyöklőpárkányokat alakítottak ki, amelyek alá a falba domborműves romantikus mintákat helyeztek. Az ajtó négyszögletes, körülötte kiemelkedik egy keretnek tűnő sáv. A falak összeérésével alakul ki az utcának ezen része házsorként. A házak előtt járda tette lehetővé a gyalogosok zavartalan közlekedését, így gyönyörködhetek a boltok kirakataiban.

Ezen a soron voltak még különböző üzletek: fűszeres (Steiner testvérek, Schosberger Zsiga), ruhásbolt (Griz testvérek), méterárubolt (Breier Lipót, Weisz Gyula, Brucker Zsiga). Élt a soron egy izraelita tanító (Deutsch Gyula) is, akinek bizonyára szintén négyszögletes alaprajzú háza volt, mert nem volt szüksége bolt kialakítására.

Áttekintve a túloldalra, már látjuk, hogy a Duna utcát elhagyva egy gyönyörű épület került a város szívébe: ez a bankház (7. kép) A bank épülete előtt voltak még házak, de ezekről több információ nincsen.

A bankház épülete kicsit túldíszített, de még ízléses kereteken belül. 7 ablak található fenn az emeleten. A két szélső ablak feletti timpanon boltíves és nagyobb, mint a többi. Azoknak az ablakok feletti része háromszög alakú. Jellegzetes a könyöklőpárkány, ami itt csipkeként jelenik meg. Az ablakok feletti rész itt is díszített, sőt még azok között is láthatóak a romantikus minták. Mégis inkább a késő eklektika jellemzi a banképületet. Az alsó ablaksor egészére jellemző az armírozás. A jobb oldalon az épületnek egy nagy, bélletíves kapu látható a képen. Magas épület, meredek, háromszög alakú tetővel. A ház nem főutca felőli oldalán, hanem arra merőlegesen egy felirat is található, minden bizonnyal egy cégtábláról van szó. A mellette lévő ház jóval kisebb, bár ez természetes, mert nem bankként, hanem üzlettel ellátott lakóházként funkcionált. Ha jobban szemügyre vesszük, ez a ház a többihez képest is kicsi, és Brucker Lipót rófos tulajdona (8. kép) Hosszú a ház, de ez a főutcáról nem látszik, csak az üzlet. A környezettől nem üt el, mert az eklektika ugyanúgy jellemzi. Az irányzat megszületése idejében vagy korai szakaszában készülhetett. Ezt a banképülettel való összehasonlítása is hangsúlyozza. Ez a ház ugyanis nincs túldíszítve, csak 2 kisebb ablaka és egyajtó van rajta.

A következő zsidóház Herczl Mór kereskedő kezén volt. Udvara kissé nagyobb a szokásosnál, magasabb tetejű az épület, az L alak is megfigyelhető. Stílusát tekintve a késő eklektikához tartozik. Kezdem azt gondolni, nagyobb házhoz több díszítőelem tartozik. Nyilván erre azért is következtethetünk, mert a jól kereső, tehetősebb emberek nagyobb házat építhetnek, abban nagyobb boltot tudnak kialakítani, szélesebb kínálattal. Az emberek szívesebben mennek ezekbe az üzletekbe, már csak nézelődni is, és gyakran olyan dolgokat is megvesznek, amit nem is terveztek. Így a forgalom nő, a tulajdonos a bevételből jóval több pénzt tud rászánni a kirakat és a ház feldíszítésére.

A következő háznak csak L alakú alaprajzát találtam meg, mert a fotón a sűrű fasor eltakarja (9. kép). Annyi azért megállapítható, hogy ez egy kisebb ház. Talán az üzlet is azért ilyen kicsi, mert egy Weinstock M. nevű órás lakik itt. Azt gondolom jómódú lehetett, hisz az utcaképet végignévezve rajta kívül csak egy ember dolgozott még órásként.

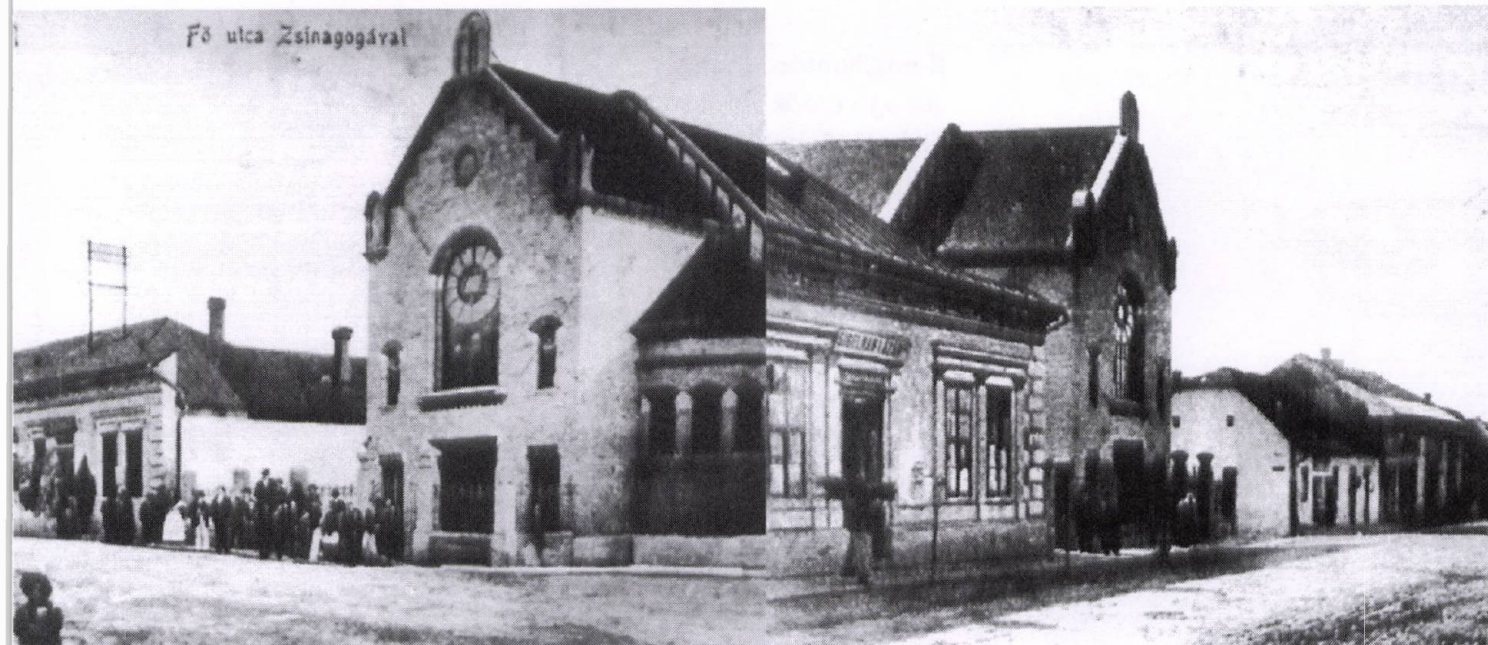

A következő házban Práger Sámuel, bőrrős lakott és dolgozott. Nem jellemző a házra a túldíszítettség. Kicsiny ablakai csak egy vékony kerettel vannak kiemelve. A ház falának piszkosságára az lehet a magyarázat, hogy abban a korban még nem volt járda, így minden bizonyosan a kocsik, szekerek felverték a sarat (10. kép).

Az utolsó ház a zsinagóga előtt Koth Mór vegyeskereskedő tulajdona. Nagy háznak tűnik, de külsejéről nincs adatom. Az udvara az előbb említett ház falához csatlakozott. Ez azért fontos, mert a mellette álló zsidó templom falával nem érintkezett. Van egy szűk lejáró a Duna felé a két épület között, ezért a háznak erre az oldalára is ügyelni kellett, hogy semmit se rontson a városképen.

A következő épület már a zsinagóga (11. kép).

■ Várszegi Eszter

Szerkesztői megjegyzés

A Bazársorról szóló részben az alábbi mondat olvasható: „Nem tudni kinek a tulajdonát képezték, csak annyi biztos, hogy nem lakták ezeket, kizárólag boltokként működtek.”

Paks monográfiájában és a Paksi Hírnökben is olvashatunk dr. Németh Imrétől a bazár létrejöttéről. Nevezetesen arról, hogy a templomkertben temető volt, és amikor felszámolták a temetőt, lebontották a templomkert falát, és a térre egy meredek lejtő futott le. Zápor után a talajt lemosta a víz a térre. Ennek a nemkívánatos helyzetnek a megszüntetésére nemcsak egy új falat építettek, hanem üzletsort is tettek a fal elé.

Az építés idejéről aránylag pontos információt kaphatunk a Paksi Közlöny 1882. 10. számából, ahol a lap szerkesztője és tulajdonosa így zsörtölődik a Fő utca kövezésének elmaradásával kapcsolatban: „Építettünk egyszer más fundusára, a kath. templom alá bazárt. A generozus uradalom a telket nekünk ajándékozta, mert a térnek hasznát nem vette, mi meg a bazárral egy szemétdombtól megszabadultunk, a várost szépítettük, sőt 1200 frt. boltbérjövedelemmel gazdagítottuk, de az uradalom kikötötte, hogy ezen 1200 frt-ot, ha vele az építési költségeket letörlesztettük, utcakövezésre fordítsuk. Az építési költségek három év óta törlesztvék, de utcakövezésről szó se legyen.”

Ebből az következik, hogy 1879-re már visszafizette a város az építési költséget, amelyet legálább 3-4 éven keresztül fizethetett. Ez viszont azt jelenti, hogy 1875 előtt épülhetett a bazársor.

■ Beregnyei Miklós

KUTI HORVÁTH GYÖRGY

ÉS JÖTT A HAJNAL...
Egy hölgynek

Rámpillantásodban
suhogó erdők varázsa
ölelt. Csillagok
csókjaival érkezett
az este. Föleszmélésem
pillanatában, már
a hold süttött, ezüst –
- boltozatával rámnémúlt
az éj. Álmodtam.
Derengő dülőúton
alakod sziluettje
megjelent. Felébredtem.
Ébredésemmel elvillantál
Te is. És jött a hajnal.
Aranysugarával végig-
pásztázta a tájat,
illatot lehelt
bokorra, fára, virágra.
Összeölelkeztek a
ragyogással. Madarak
raja rebbent, énekük
elárasztotta színekkel
a mezőt, bogarak zümmje
fölvirágozott. Elképzelttem
jöttödöt a valóságost.
Szemedben csillogó
gyöngy alázatával.
Erdők vágyakozásában,
amint végigsétálsz
mosolyogva a szerelmes
dülőúton, lábadra
gyémántcipőt húz
a harmat...

MISZLAI GYULA**Reggel a Kálvária téren**

Mindenütt fény, angyalkórusba zárva,
lassan lassan jött el énértem Isten,
párducháton miatta messze jártam,
hogy szükségemen túl is megsegítsen,
volt idő, azt hittem, már semmi Nietzsche(n),
majomképű ördög játszott velem,
kértem, ágyamba kurvákat kerítsen,
szuroklétben orromnál volt a fent.
Nap villog rám most tükrével, ezer,
le mellém koldus gúnyás Krisztus ül,
rózsavíz mosta arccal énekel,
rigó-glóriás hajánál felül,
gyanakvás nélkül mindenütt a fény,
e reggel ismét mézzel kent kenyér...

Szilaj-vakon

Mögötted ég egy azbeszt szárnyú angyal,
égnek a fák, lobog bennük az ősz,
szilaj-vakon egy érzés megelőz,
az éj szíve tele most holt varanggyal,

levélsikollyal és szirénahanggal,
ilyenkor persze mindig hazanósz,
meztélláb jársz a Dunán, hol a lösz-
part belecsúszik, s templom haranggal.

Lopóznál a gyerekkor édenébe,
már feltörhetetlen ördöglakat,
kerub áll őrt a kert széléhez érve,

almacsutkát hajítsz a néma égre,
Tejútba csobban, végleg ott marad,
szabad voltál, lehetnél még szabad.

OLÁH ZOLTÁN

Édesanyám Édes

Mindenek napja,
Szent Anyák napja,
imák imájának
meghallgatott magja,
virágok harangja,
május ünnep-ének
első vasárnapja.

Édesanyám, Édes,
méhed oltárából
véredtől megáldva:
sosem nyugvó fáklya
a teremtett Földön
Te fiad lobogtat
fényt a sötétségbe,
árva mindenségbe.

Édesanyám, Édes,
emlőd langy rózsája
éltető forrása,
születtemtől
halálomig
vérbőduzzadt
ajakomin
alácsurgó
arcomon
Isten megáldotta,
haláltól megóvta
anyatej az ostya.

Édes anyám, Édes,
anyatejed ostya.

Dorinda-dal

Világom Virága
Isten zsolozsmája
Mária „imamalmán”
Jézus gondolt lánya
Fomel Dorinda.

Mária „imamalmán”
Kalias Kristályán
kék tinta itta
szerelem-kalitka
Fomel Dorinda.

Összekulcsolt kezem
mellem Himalája
szívünk kápolnája
Isten zsolozsmája
Fomel Dorinda.

Bokormagyarország

Bölcs aggastyán SALAMON,
Tündérbert királyfi ANDRÁS,
Keresztelő JÁNOS,
búbánatos BENKŐ,
vigadozó VAJDA,
kukoricás KAZÁR,
cimbalmos CIGÁNY,
világjáró VARGA,
siránkozó SULYÁN,
bolondozó BUNDÁS,
aranyalma ANTAL,

Drága MAGYARORSZÁG,
BOKORMAGYARORSZÁG.

Nyár

Búza-bölcső, ring a nyár,
apolgató szárkalász,
szellőt szövő napsugár,
pipacsoló pilleszárny,
kéket játszó szarkaláb.

Hullám táblák tengerén,
búzavirág szerelmét,
rászemzi a mezőkre,
Napigéző mennyére,
pipacsoló pille szárny,
búza-bölcső, ring a nyár,
pipacsoló pille szárny.

Középkori Egyetem Pécssett

Idén újra indulnak a helyreállítási munkák

Várhatóan 2010-re fejezik be a Pécssett feltárt, első magyarországi középkori egyetem helyreállítási munkáit, és ezzel mindenki számára lehetővé válik a középkori egyetem épületegyüttesének és gazdag kiállítási leletanyagának megtekintése.

Az első egyetemek a 14. sz. közepén létesültek Közép-Európában, így 1348-ban Prágában, 1364-ben Krakkóban, 1365-ben Bécsben és negyedikként, 1367-ben Pécssett. A pécsi egyetem létrehozását Nagy Lajos király határozta el, alapítólevelét V. Orbán pápa írta alá. Míg a prágai, krakkói és bécsi egyetem uralkodói székhelyen létesült, addig az első magyar egyetem egy dél-magyarországi püspöki városban. Minthogy Vilmos pécsi püspök sugalmazta a hely kiválasztását, magára vállalta az intézmény fenntartását is. A pécsi egyetemen az alapot jelentő facultas artium mellett római és kánonjogot is oktattak. Az épületet az idők viharai nem kímélték, s lassan eltűnt a föld felszínéről. Evlia Cselebi török történetíró leírása alapján az egyetem helyét a székesegyház körüli épületek valamelyikében feltételezték. Az épület helye már az 1900-as évek kezdetétől foglalkoztatta a kutatókat.

Az ásatások során mintegy 6 méter magasságú feltöltés alól került elő a nagy kiterjedésű helyiség részlete, majd kibontakozott az egyetem 19 m hosszú és 6 m széles nagyterme, az „Aula magna”, tőle keletre és nyugatra pedig még egy-egy terem. Az északi oldalon az épület teljes hosszában egy folyosó húzódott, ami a nagyteremből nyílt. A teljes épület 35 m hosszú és 10 m széles.

A feltárás során román kori épületre utaló falmaradványok kerültek elő, melyek alapján feltételezhető, hogy ott állt a püspöki palota. Az egyetemtől nyugatra tárták fel az Aranyos Mária kápolnát, mely temetkező helyül is szolgált. A síremlék helye és faragványainak a 14. század második felére keltezhető stílusa egyértelművé tették, hogy a reprezentatív baldachinos síremlék az egyetemalapító Vilmos püspöké volt. A gótikus faragványokon az avignoni és a bécsi szobrászat hatásai láthatók. A feltárásokat dr. G. Sándor Mária és dr. Gerő Győző régészek vezették.

Az egyetem helyreállítása során merült fel a gondolat, hogy az előkerült igen jelentős művészeti értékű leletanyagot a helyszínen kiállítás formájában bemutassák. A helyreállítást tervező csoport Schönér Lászlóné vezetésével ennek figyelembevételével alakította ki az épületet.

Az egyetem helyreállítása még nem fejeződött be, és a közelben feltárt Aranyos Mária kápolna és Keresztelő Szent János kápolna műemléki helyreállítása szintén a jelen feladatát képezi.

A Középkori Egyetem Alapítvány fő törekvése, hogy az egyetem épületének helyreállítási munkái mielőbb befejezést nyerjenek, és a benne nyíló „A középkori egyetem története és az egyetemi Aranyos Mária kápolna gótikus szobái” c. állandó kiállítással együtt Pécs újabb, országosan egyedülálló látványossága legyen.

A Középkori Egyetem Alapítvány és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2008 márciusá-

ban a Magyar Tudományos Akadémia pécsi székházában sajtótájékoztatót tartott, ahol örömmel jelentették be, hogy az anyagi fedezett hiányában évek óta szünetelő helyreállítási munkálatok ez évben újraindulnak.

A sajtótájékoztatón prof. dr. Font Márta, a Középkori Egyetem Alapítvány kuratóriumának elnöke az alapítvány céljáról, és a helyreállítás befejezésére, valamint a feltárt anyagok bemutatására irányuló törekvéseikről adott ismertetést a média képviselőinek.

Prof. dr. Mezős Tamás, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke a leletek kultúr-történeti jelentőségéről és nyilvánosság előtti bemutatásáról szólt. Tájékoztatót adott arról, hogy a központi költségvetés egy olyan elkülönített összeget biztosít a Középkori Egyetem Alapítvány számára, mellyel a munkák újra elindíthatók. Amennyiben Pécs városa és további támogatók anyagi hozzájárulása lehetővé teszi, akkor várhatóan 2010-re az egyetem helyreállított épülete a nagyközönség számára megnyitható. Ezzel Pécs mint Európa Kulturális Fővárosa rendezvényeinek egyik fontos helyszínévé és a város ékkövévé válna.

Dr. G. Sándor Mária, az alapítvány titkára és mint a feltárást vezető régész, összegzést adott az ásatásoktól eddig elvégzett tevékenységekről, mely egyben élete legnagyobb és legsikeresebb munkáját is jelenti. Szólt a „A pécsi középkori egyetem története és az Aranyos Mária kápolna gótikus szobrai” c. kiállítás terveiről, mely a helyreállított épületben kapna helyet.

Schőner Lászlóné Pusztai Ilona a rekonstrukció és a helyreállítás építészeti terveiről és kivitelezéséről adott ismertetést.

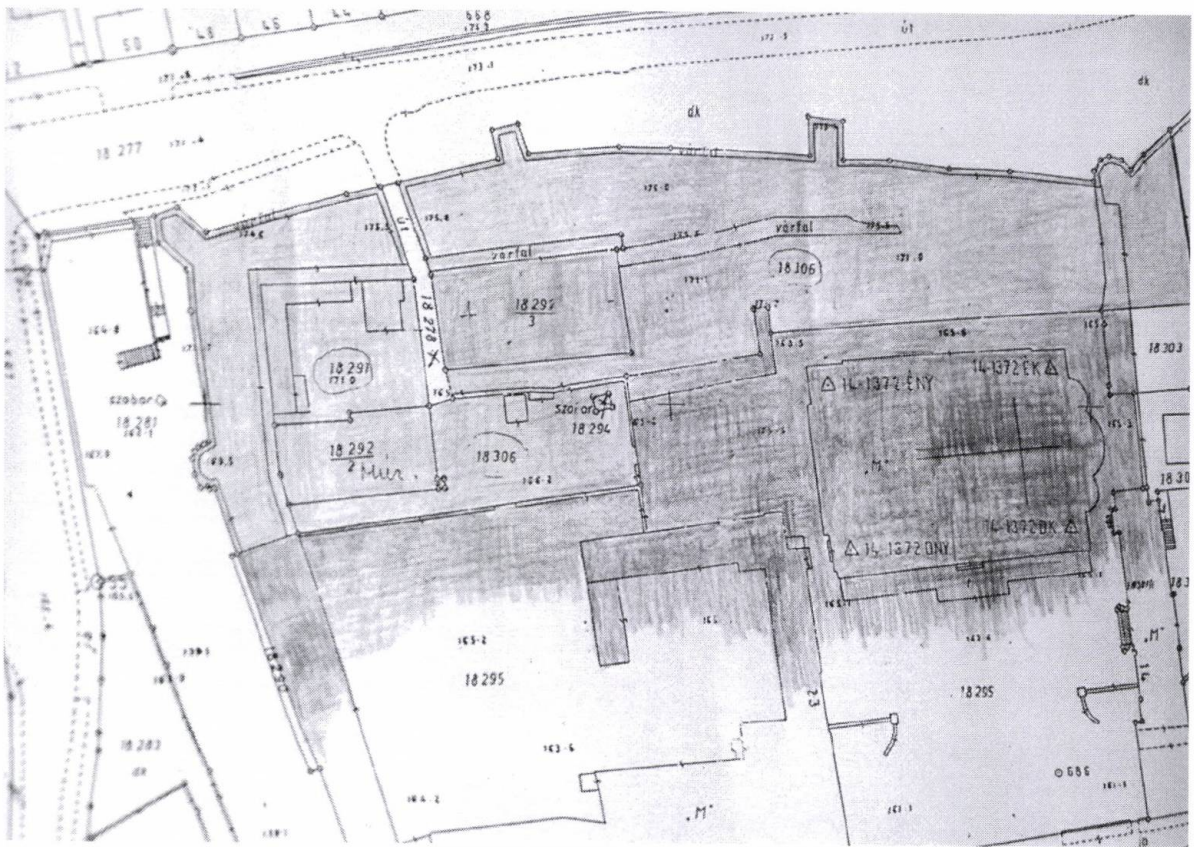
A sajtótájékoztatót követően került sor a Püspökvár északi kertjében feltárt középkori épületeket bemutató tájékoztató tábla felavatására, valamint a helyreállítási munkák helyszíni megtekintésére.

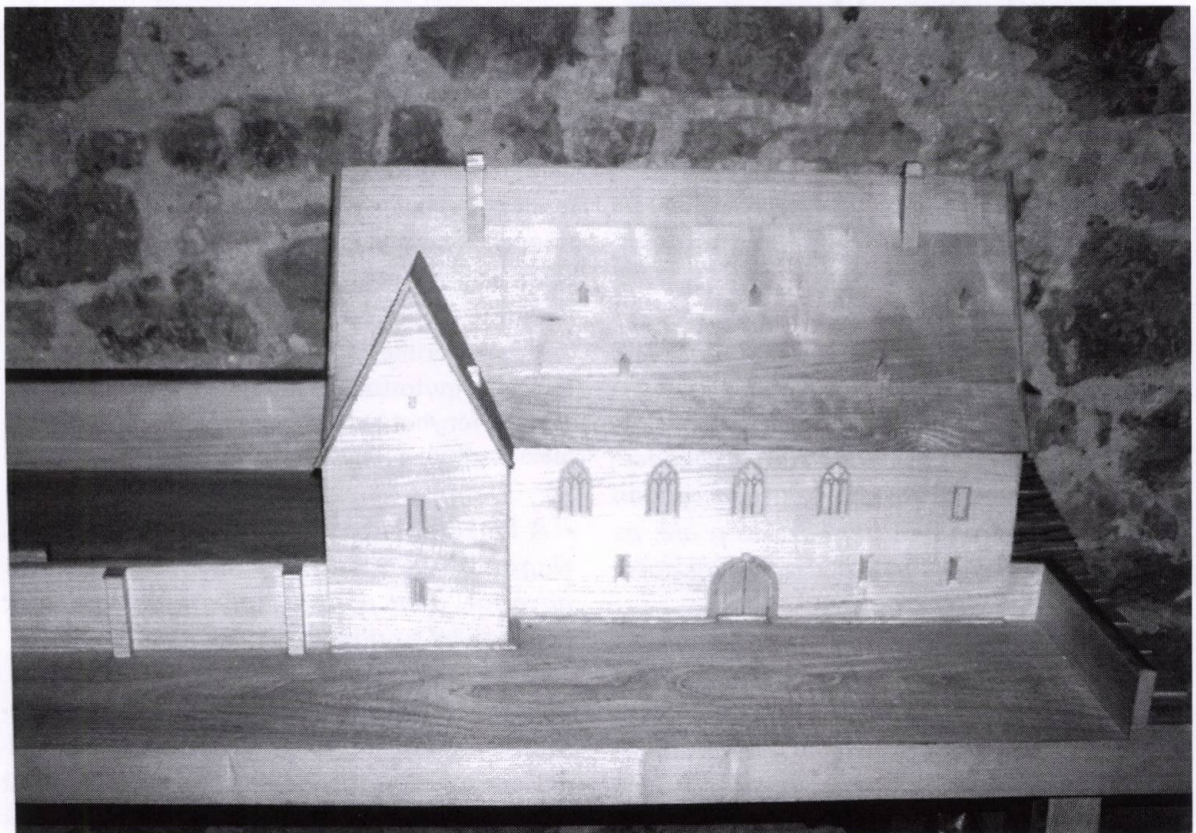
- Ez a magyar felsőoktatás bölcsője. Több mint hatszáz évvel ezelőtt itt született a magyar felsőoktatás. Nekünk kötelességünk, hogy megfelelőképpen őrizzük ezt a helyet, és megmutassuk a fiataloknak, miből lett az a felsőoktatás, mely tudósokat, Nobel-díjasokat, kitüntetett találmányok szerzőit adta ennek az országnak. - nyilatkozta Mezős Tamás elnök úr. - Ha a múltunkat nem becsüljük, akkor valószínű, hogy jövőnk megalkotására sem vagyunk képesek és alkalmasak. Mint a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal elnöke és műemlékvédelmet tanító egyetemi tanár is azt gondolom, hogy alapvető kötelességünk ennek az épületegyüttesnek a rendbetétele és bemutatása, átadása a nagyközönségnek, mindenekelőtt a fiataloknak.

A Paksi Atomerőmű Zrt. évek óta támogatója annak a kulturális és történelmi szempontból is rendkívül jelentős tevékenységnek, mely a Pécsen feltárt első magyar középkori egyetem helyreállítását foglalja magába. Az erőmű mindig nagy hangsúlyt helyezett a művészetek, a kultúra felkarolására, és ezt a szemléletet a jövőben is fenn kívánja tartani.

■ Lovásziné Anna

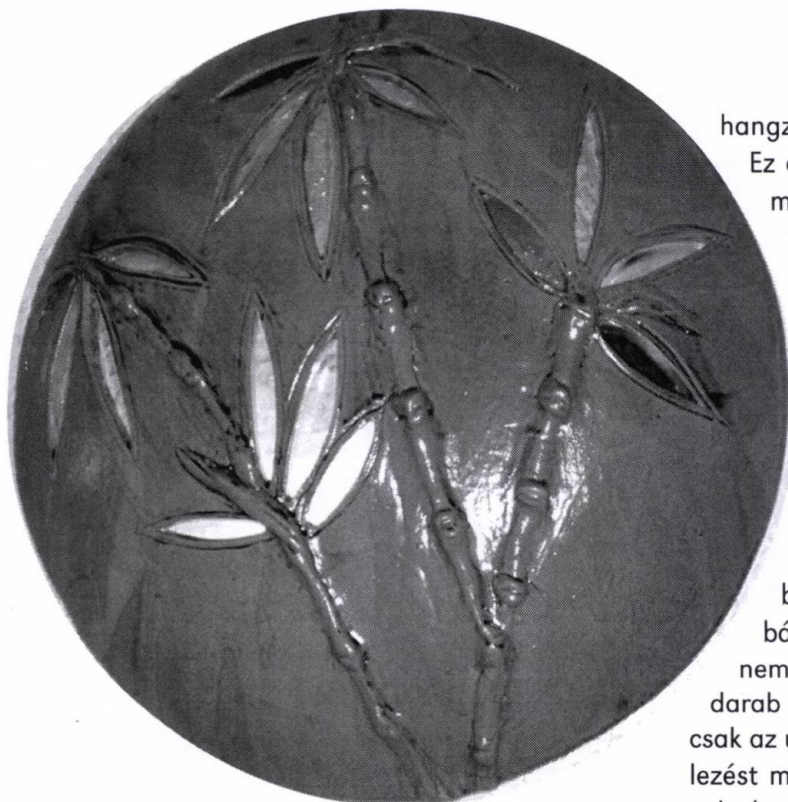

Lámpák

Negyedik alkalommal mutatta be legújabb alkotásait

Ódryné Horváth Krisztina üvegműves-keramikus

A VMK könyvtár-galériájában rendezett kiállítást Gutai Istvánné könyvtáros nyitotta meg. A megnyitó műsorában Sáfrány Melitta tanuló versmondással működött közre.

– Kedves Krisztina! Lámpák címmel rendezett kiállításod Szekszárd után megérkezett Paksra is. A kiállítás témája kissé szokatlan. Egyfajta különlegességgel lepted meg közönséged. Hogy ennyi különböző, művészi módon megalkotott lámpával állj közönség elé, ez az újdonság erejével hat. A lámpák készítése kihívást jelentett számodra?

– Nem kihívásnak tekintetem, mert a kihívásoktól mindig egy kicsit görcsös leszek. Természetesen foglalkoztatott a dolog, miután felkértek egy kiállítási anyag elkészítésére, és mivel nekem nem volt semmi új ötletem, a felkérők részéről

hangzott el a lámpákra vonatkozó javaslat. Ez első hallásra egy kissé idegen volt számomra. Úgy gondoltam, hogy mivel filléres és aránylag szép lámpákkal tele van a világ, nem sok értelme lenne, hogy én ezzel foglalkozzam. Felkérőim azonban határozottak voltak, és kijelentették, hogy nekik olyan egyedi lámpákra van igényük, amilyen egyik világítástechnikai szaküzletben sem található. Ettől kezdve nagyon érdekelt a dolog. Ekkor már tudtam, hogy olyan lámpát kell készítenem, ami valóban nincs sehol másutt, és készülhet bármilyen anyagból is, de az biztos, hogy nem megszokott, hanem különleges, egyedi darab lesz. Bár félévvel ezelőtt szótak, mégis csak az utolsó másfél hónapban sikerült a kivitelezést megvalósítanom. Ennek oka egyrészt az volt, hogy nem rendelkeztem megfelelő eszközökkel, másrészt meg idő kellett, amíg bizonyos villamossági ismereteket elsajátítottam. Nem ment egykönnyen például az égőtest összeszerelésének megtanulása. Ezen a paksi bemutaton a teljes kiállítási anyagom háromnegyed részét lehet látni. Az előző kiállítóhelyen a helyiség több részében kerültek elhelyezésre a lámpák, és ott másként mutattak. Itt nagyon jól érvényesül a lámpák fényhatása, engem is meglepett, amikor felkapcsoltuk a fényeket.

– A legkülönbözőbb anyagokból dolgoztál. Hogy jött az ötlet, hogy olyan természetes anyagot, mint például folyami hordalékfát használj fel az alkotásokhoz?

– Férjem gyakran elvisz kikapcsolódni a Dunaparra, Domboriba, ahol én minden olyan dolgot, szép követ, uszadékfát összeszedek, amit hasznosíthatónak találok. Lehet, hogy másnak

mindez szemét, de én sok kreatív ötletet látok bennük. Általában olyan állapotban hagyom ezeket a tárgyakat, ahogy találom őket. Ezek a lámpák is ettől váltak igazán különlegessé, egyedivé.

– Melyek a legközelebbi terveid?

– Szeretnék a kerámiaműhely mellé külön egy üveges műhelyt, mert most egy nyitott folyosón dolgozom az üveggel, és ez nem igazán szerencsés megoldás. Gyakran behordom az üveget a kerámiaműhelybe, ami elég kicsi, és a széthulló szilánkok miatt tele vagyok sérüléssel. Igyekszem minden olyan pályázati lehetőséget megragadni, ami segíti az üveges műhely megvalósítását. Sajnos többször kaptam azt a választ, hogy a pályázat jó, de pénzhiány miatt el kell, hogy utasítsák. Jelenleg két beadott pályázatom van. Remélem, előbb vagy utóbb ez a tervem is megvalósul.

– Sok sikert kívánok hozzá!

■ Lovásziné Anna

Paksi Tükör tartalom

- 1 Beregnyi Miklós: Újabb Jámbor Pál portré
- 4 Dr. Vértés László: Paks szülötte, Kossuth Lajos honvédorvosa Orzovenszky Károly
- 8 Dr. Vértés László: Flór Ferenc, Kossuth Lajos honvédorvosa
- 11 Serdültné Benke Éva: Egy "álmodó és nagyratörő" város
- 17 Várszegi Eszter: Paksi zsidó házak (I. rész)
- 27 Beregnyi Miklós: Szerkesztői megjegyzés
- 28 Paksi költők versei: Kuti Horváth György, Miszlai Gyula, Oláh Zoltán
- 31 Lovásziné Anna: Középkori egyetem Pécssett
- 36 Lovásziné Anna: Lámpák Ódryné Horváth Krisztina kiállítása

PAKSI TÜKÖR

Irodalmi-művészeti és helytörténeti szemle

XV. évfolyam, 1. szám, 2008 májusa

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő: Beregnyi Miklós

Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, Tell Edit, Györfly József és Szabó Péter

Korrektor: Lukácsiné Patyi Orsolya

Tördelés: Törökné G. Judit

Kiadja: a Jámbor Pál Társaság

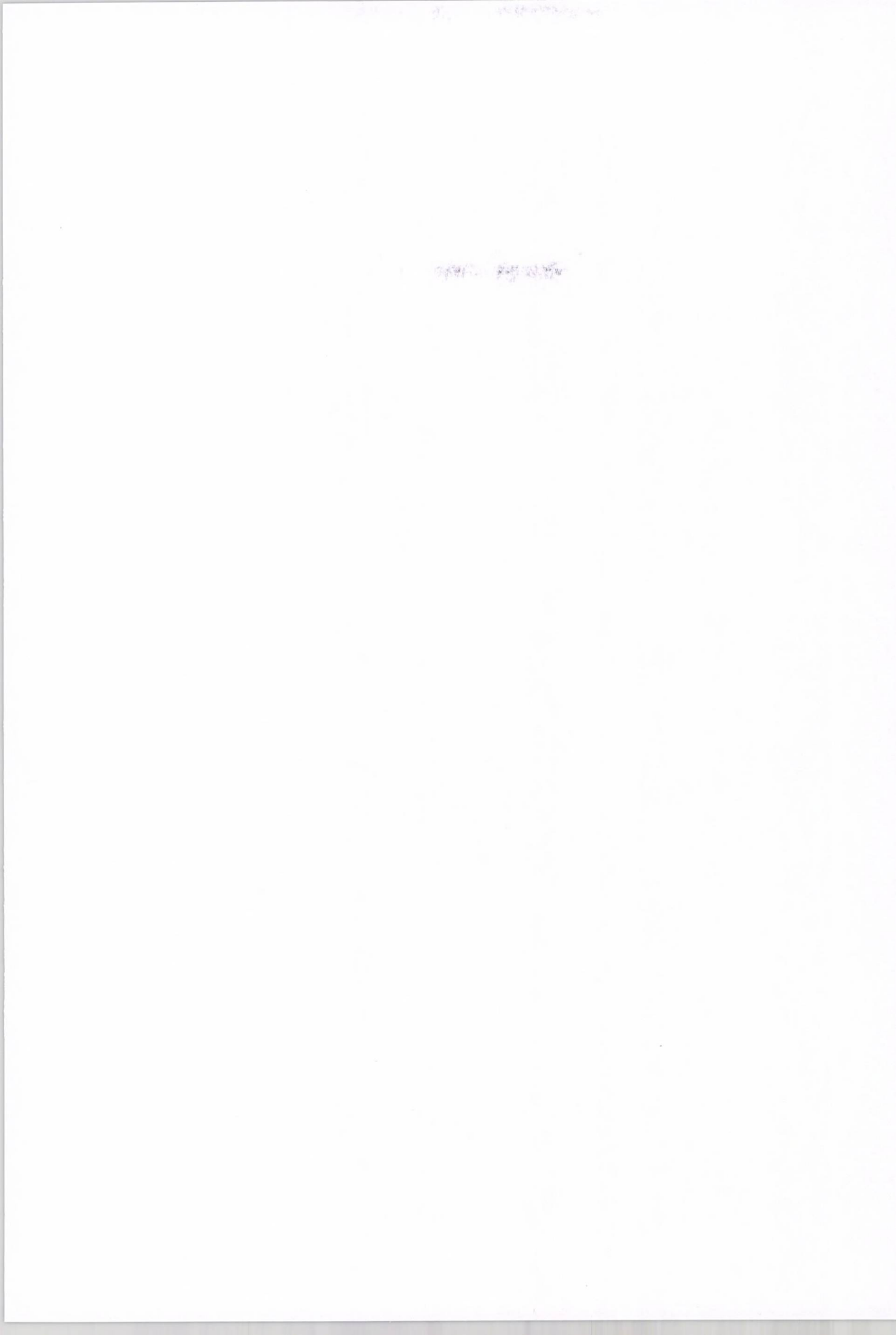
Felelős kiadó: a JPT elnöke

Készült: PA Zrt. Nyomda 2008/709 . sz.

Felelős vezető: Slonczki István

A szerkesztőség címe: Paks, Városi Könyvtár, Villany u. 1.

HU-ISSN: 1218-2109

Jövönk energiája

mvm paksi atomerőmű

www.atomeromu.hu

